

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN KOSOVA UZMAN DAİRELERİ*

Doç. Dr. Süleyman Sırrı TERZİOĞLU

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4719-8937

Makalenin Geldiği Tarih: 29.09.2017 **Kabul Tarihi:** 15.01.2018

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK–ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

ÖZ

Bağımsızlık sürecinde Kosova’da yaşanan insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması amacıyla çeşitli mekanizmalar kurulmuştur. Öncelikle UNMIK yönetimi altında “Tüzük 64 Panelleri” adı verilen melez mekanizmalar oluşturulmuş, Kosova’nın bağımsızlık ilanından sonra ise bu yargılamalar, EULEX misyonu aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, Kosova Kurtuluş Ordusuna organ kaçakçılığı gibi çeşitli suçlamalar yöneltilmiş ve AB ve ABD’nin baskısıyla bu iddiaların yargılanması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine söz konusu eylemleri yargılamak amacıyla “Kosova Uzman Daireleri” kurulmuştur. Makalede UNMIK ve EULEX misyonu çerçevesindeki mekanizmalara değinildikten sonra, yeni bir melez mahkeme olarak kabul edilebilecek olan Kosova Uzman Dairelerinin kuruluşu, yapısı ve niteliği, yeri geldiğinde diğer melez mahkemelerle karşılaştırılarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: UNMIK, EULEX, Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK), Kosova Uzman Daireleri ve Uzman Savcılık Ofisi, Melez Mahkemeler.

THE KOSOVO SPECIALIST CHAMBERS
IN TERMS OF INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

Several international mechanisms have been set up to prosecute humanitarian law violations during the independence process of Kosovo. First, hybrid mechanisms called “Regulation 64 Panels” were established under the UNMIK administration, and after Kosovo’s declaration of independence, these proceedings were continued through the EULEX mission. On the other hand, the Kosovo Liberation Army has been alleged various charges such as human organ trafficking. The prosecution of these allegations has come up especially with the influence of the EU and the United States. The “Kosovo Specialist Chambers” has been established to prosecute those allegations. In this article, first, the UNMIK and EULEX missions will be examined. Second, the structure and the character of the Kosovo Specialist Chambers, which can be regarded as a new hybrid court, will be compared with other international hybrid courts.

Keywords: UNMIK, EULEX, Kosovo Liberation Army (KLM), The Kosovo Specialist Chambers and Specialist Prosecutor’s Office, Hybrid Courts.

GİRİŞ

1945 yılında kurulan ve Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya'nın bulunduğu altı cumhuriyetten oluşan Federal Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti'nin 1990'lı yılların başında dağılma sürecinde, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya, bağımsızlıklarını elde ettiler. Sırbistan ve Karadağ ise 1992 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurdular. 2003 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ismi, "Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti" olarak değiştirildi. 2006 yılında Karadağ'da yapılan referandum sonrası Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti, Sırbistan ve Karadağ olarak ikiye bölündü. Karadağ parlamentosu, referandumda çıkan sonuca dayanarak, Karadağ'ın bağımsızlığını ilân etti.^[1]

1974 Anayasası ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içinde özerk bölge statüsü verilen Kosova'nın bu statüsü, aşırı milliyetçi Sırp lider Miloseviç'in, Yugoslavya'nın devlet başkanı olarak seçilmesi ile birlikte 1989 yılında kaldırıldı ve Kosova Meclisi feshedildi. Bunun üzerine Kosova Arnavutları, şiddet eylemleri içermeyen yöntemlere başvurarak, pasif bir mücadele başlattılar. Arnavutların çabalarına rağmen, Bosna Hersek ve Hırvatistan'a ilişkin 1995 Dayton barış sürecine Kosova sorununun dâhil edilmemesi üzerine, Kosovalı Arnavut milliyetçilerinde ılımlı siyasetin sonuç vermeyeceği kanaati uyandı ve 1996 yılından itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK)^[2] silahlı eylemlerine başladı. UÇK'nın bağımsızlık için giriştiği silahlı eylemler, Sırp güvenlik güçlerinin daha da baskıcı önlemler almasına yol açtı. 1998 yılının ilk yarısında Sırp güvenlik güçleri, UÇK'nın faaliyetlerine tamamen son vermesini sağlamak üzere geniş çaplı bir operasyon başlattı ve bu operasyon, Kosova'da Arnavutlara yönelik bir etnik temizlik hareketine dönüştü.^[3]

Bu gelişmeler üzerine NATO, 1999 yılının Mart ayında Kosova'ya askeri operasyon başlattı. Müdahale sonucu, 10 Haziran 1999 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, 1244 (1999) sayılı Kararıyla^[4] Kosova'yı yönetmek için Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonunun (UNMIK)^[5] kurulmasını

[1] Tarihsel süreç için bkz. Uğur Samancı, "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2011, s.125 vd.

[2] Arnavutça kısaltması, UÇK-Ushtria Çlirimtare e Kosovës; İngilizce kısaltması: KLM-Kosovo Liberation Army.

[3] Nedim Emin, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, İstanbul, 2014.

[4] S/RES/1244 (1999).

[5] The United Nations Interim Administration Mission in Kosovo.

kararlaştırdı. Kosova'nın güvenliği ise, NATO liderliğindeki Kosova Gücü (KFOR)^[6] tarafından sağlanmaya başlandı.

Daha sonraki süreçte, Kosova'da yaşanan insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması amacıyla çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Öncelikle UNMIK yönetimi altında en az iki uluslararası yargıcın görev yaptığı "Tüzük 64 Panelleri" adı verilen melez mekanizmalar kurulmuş, Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra ise bu yargılamalar, EULEX misyonu aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, UÇK'ya organ kaçakçılığı gibi çeşitli suçlamalar yöneltilmiş ve AB ve ABD'nin baskısıyla bu iddiaların yargılanması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine söz konusu eylemleri yargılamak amacıyla "Kosova Uzman Daireleri" kurulmuştur. Aşağıda UNMIK ve EULEX misyonu çerçevesindeki mekanizmalara değinildikten sonra, yeni bir melez mahkeme olarak kabul edilebilecek olan Kosova Uzman Dairelerinin kuruluşu, yapısı ve niteliği ele alınacaktır.

1. UNMIK

Yukarıda da ifade edildiği gibi, BM Güvenlik Konseyi, Kosova'yı yönetmek için UNMIK'in kurulmasını kararlaştırmıştır. UNMIK'in kurulmasını sağlayan BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararıyla, Kosova'da yeterli uygun donanım ve personel ile BM himayesinde bir uluslararası sivil ve güvenlik birimlerinin tesis edilmesine karar verilmiş (para. 5), bunların uygulamalarını yönetmek için de BM Genel Sekreterine, bir özel temsilci atama yetkisi verilmiştir (para. 6). Güvenlik Konseyi, Kosova'da bir uluslararası güvenlik biriminin kurulması için üye devletlere ve ilgili uluslararası örgütlere yetki vermiştir (para. 7). Böylece güvenlik, NATO liderliğindeki KFOR tarafından sağlanmaya başlanmıştır.^[7] Güvenlik Konseyi, Kosova'da geçiş döneminde bir geçici yönetim sağlamak amacıyla, uluslararası sivil bir yönetim birimi kurmak üzere BM Genel Sekreterine yetki vermiştir (para. 10). Söz konusu uluslararası sivil yönetim biriminin temel yetki ve sorumlulukları, Kararın 11. paragrafında düzenlenmiştir. Sivil yönetim birimine, siyasi bir çözüme ulaşıncaya dek, demokratik ve özerk özyönetim için geçici kurumların örgütlenmesi ve gelişiminin denetimi yetkisi verilmiştir (mad. 11/c).

[6] Kosovo Force.

[7] Kurulacak bu uluslararası güvenlik biriminin oluşturulma şekli ve bu birimin yetki ve sorumlulukları, Kararın 7. ve 9. paragrafları ve Ek 2 ile düzenlenmiştir.

Güvenlik Konseyi Kararı uyarınca Genel Sekreter^[8] tarafından atanan Özel Temsilci,^[9] kendisi tarafından kullanılacak olan yasama, yürütme ve yargı yetkisini UNMIK'e veren (mad. 1.1) bir Tüzük^[10] kabul etmiştir. Özel Temsilci, yargı dâhil sivil yönetimde görev alacak kişileri atama ve görevden alma yetkisine de sahiptir (m. 1.2). Özel Temsilcinin, 15 Mayıs 2001 tarihinde kabul ettiği “Kosova’da Geçici Özyönetim İçin Bir Anayasal Çerçeveye İlişkin Tüzükle”,^[11] Kosova’da yönetimin hukuksal çerçevesi belirlenmiştir.

Kosova’da yaşanan insancıl hukuk^[12] ihlallerinin yargılanması amacıyla çeşitli girişimler başlatılmıştır. Bu girişimlerden birisi, Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesiydi (KWECC).^[13] Ancak uluslararası ve Kosovalı yargıçların birlikte görev yapacağı, ciddi etnik ve savaş suçları konusunda yargı yetkisine sahip olacak bu mahkemenin kurulması gerçekleşmemiştir.^[14] Her ne kadar KWECC düşüncesi hayata geçmese de, Kosova’daki mevcut yargı sistemi çerçevesinde, Uluslararası Yargıç-Savcı Programı (IJP)^[15] hayata geçirilmiş ve böylece Kosova’da islenen insancıl hukuk ihlallerini yargılama olanağı doğmuştur.^[16] Başlangıçta IJP Programı, UNMIK’in Kosova’da yönetimi ele almasından sonra, Şubat 2000’de Mitrovica’da yaşanan etnik şiddet eylemlerine tepki olarak doğmuştur.^[17] Bunun

[8] Güvenlik Konseyinin Kararı çerçevesinde BM Genel Sekreterinin, Güvenlik Konseyine, UNMIK’e ilişkin 12 Haziran 1999 tarihli sunduğu Rapor için bkz. S/1999/672, “Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999)”.

[9] Atama için bkz. S/1999/748, S/1999/749.

[10] UNMIK/REG/1999/1, “On the Authority of the Interim Administration in Kosovo”.

[11] UNMIK/REG/2001/9, “On a Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo”.

[12] İnsancıl hukuk ile insan hakları hukuku karıştırılmamalıdır. Uluslararası insancıl hukuk, savaş hukuku veya silahlı çatışma hukuku olarak da bilinir. İnsan hakları hukuku ise, kural olarak, her zaman (barış veya savaş zamanı) uygulanır. Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s. 1-2.

[13] Kosovo War and Ethnic Crimes Court.

[14] Wendy S. Betts at.al., “The Post-Conflict Transitional Administration of Kosovo and the Lessons-Learned in Efforts to Establish a Judiciary and Rule of Law”, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 22, Iss. 3, 2001, s. 381.

[15] International Judge and Prosecutors Program.

[16] Michael E. Hartmann, *International Judges and Prosecutors in Kosovo: A New Model for Post-Conflict Peacekeeping*, 2003, s. 7, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr112.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2017).

[17] Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kosovo’s War Crimes Trials: An Assessment Ten Years On (1999-2009)*, Pristina, 2010, s. 11 <http://www.osce>.

üzerine, Özel Temsilci, “Uluslararası Yargıç ve Savcıların Atanması ve Görevden Alınmasına İlişkin” Tüzüğü kabul etmiş^[18] ve Özel Temsilciye, Mitrovica Bölge Mahkemesinde görev yapmak üzere uluslararası yargıç ve savcı atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir (Bölüm 1.1). Tüzüğe göre, atanan uluslararası yargıçlar, Mitrovica Bölge Mahkemesinin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest davaları seçme yetkisine sahip olacaklardır (Bölüm 1.2). Atanan uluslararası savcılar da Mitrovica Bölge Mahkemesinin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest takibatları seçme yetkisine sahip olacaklardır (Bölüm 1.3). Daha sonra Özel Temsilci, “Uluslararası Yargıç ve Savcıların Atanması ve Görevden Alınmasına İlişkin 2000/6 sayılı UNMIK Tüzüğünü Tadil Eden” Tüzüğü^[19] kabul etmiştir. Tüzük ile uluslararası yargıç ve savcılar tüm Kosova’da yetkili hale getirilmiştir. Özel Temsilciye, tüm Kosova’da görev yapmak üzere uluslararası yargıç ve savcı atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir (Bölüm 1.1). “Uluslararası Yargıç/Savcıların Atanması ve/veya Yerlerinin Değiştirilmesine İlişkin” Tüzük^[20] ile de, Özel Temsilcinin onayı ile Yargı İşleri Bölümüne, üç yargıçtan oluşan ve daha sonra “Tüzük 64 Panelleri” olarak adlandırılan panellere, birisi başkanlık görevini üstlenmek üzere, en az iki uluslararası yargıç atama yetkisi verilmiştir (Bölüm, 2.1.c).

“Kosova’da Uygulanacak Hukuka İlişkin” Tüzük^[21] ile de Kosova’da uygulanacak hukuk, belirlenmiştir. Tüzüğe göre, Kosova’da uygulanacak hukuk, Özel Temsilci tarafından kabul edilen düzenlemeler ile Kosova’da 22 Mart 1989 tarihi itibarıyla yürürlükte bulunan hukuktur. Çatışma halinde, Özel Temsilci tarafından kabul edilen düzenlemeler öncelikli olarak uygulanacaktır (Bölüm 1.1). Böylece uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla oluşan panellere, ulusal hukuk çerçevesindeki suçlarda yargı yetkisi verilmiştir. Ulusal hukuk uluslararası suçları kapsadığı takdirde, uluslararası ceza hukuku, yargılamalarda dolaylı olarak uygulanacaktır. Tüzük ile uygulanacak hukuk kapsamında kalan Yugoslav Federal Ceza Kanunu, soykırım ve savaş suçlarının cezalandırılmasını

org/kosovo/68569?download=true (Erişim Tarihi: 17.09.2017); Uğur Bayılıoğlu, “Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi”, *AÜHFĐ*, Cilt 62, Sayı 2, 2013, s. 414.

- [18] UNMIK/REG/2000/6, “On the Appointment and Removal from Office of International Judges and International Prosecutors”.
- [19] UNMIK/REG/2000/34, “Amending UNMIK Regulation No. 2000/6 on The Appointment and Removal from Office of International Judges and International Prosecutors”.
- [20] UNMIK/REG/2000/64, “On Assignment of International Judges/Prosecutors and/or Change of Venue”.
- [21] UNMIK/REG/1999/24, “On the Law Applicable in Kosovo”. Daha sonra UNMIK/REG/2000/59 (Amending UNMIK Regulation No. 1999/24, “On the Law Applicable in Kosovo”) sayılı Tüzük ile tadil edilmiştir.

hüküm altına almakta ve insancıl hukuk ihlallerinde bireysel cezai sorumluluk getirmektedir. Bu çerçevede, savaş suçları bakımından uluslararası hukuka atıf yaptığı görülmektedir. Aynı temel dayanak, daha sonra EULEX için de geçerli kılınmıştır.^[22]

Tüzük 64 Panelleri, öğretilerde ulusal ve uluslararası unsurların birleştiği melez mahkemeler arasında kabul edilmekte^[23] ve bu özeliğinin BM ile bağı bulunan EULEX misyonunun yargıç ve savcılarını vasıtasıyla da devam ettiği ifade edilmektedir.^[24]

Kosova'nın nihai statüsünü belirlemeye yönelik süreç, sonuçsuz kalmış ve Kosova Meclisi, 17 Şubat 2008 tarihinde Bağımsızlık Bildirisini^[25] kabul etmiştir.^[26] Bununla birlikte UNMIK, Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararı çerçevesinde işlevlerine devam etmiştir.^[27] Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve yeni Anayasanın kabulünden sonra, UNMIK'in yapısı ve görevinde değişiklikler yapılmıştır. UNMIK bundan sonraki süreçte Kosova'da gözlem ve raporlama, gerektiğinde ve mümkünse Kosova'nın uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini kolaylaştırma, Priştine ve Belgrad arasındaki diyaloga kolaylaştırma işlevlerini yerine getirecektir.^[28]

[22] Bayıllıoğlu, *Uluslararasılaşmış Kosova*, s. 419; Kosova'da 1999-2009 yılları arasındaki savaş suçları yargılamaları için bkz. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kosovo's War Crimes Trials: An Assessment Ten Years On (1999-2009)*, Pristina, 2010, <http://www.osce.org/kosovo/68569?download=true> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

[23] Etelle R. Higonnet, "Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform", *Arizona Journal of International & Comparative Law*, Vol. 23, No. 2, 2006, s. 379 vd.; Alberto Costi, "Hybrid Tribunals as a Viable Transitional Justice Mechanism to Combat Impunity in Post-Conflict Situations", *New Zealand Universities Law Reviews*, Vol. 22, No. 2, 2006, s. 225 vd.; Laura A. Dickinson, "The Relationship Between Hybrid Courts and International Courts: The Case of Kosovo", *New England Law Review*, Vol. 37, No. 4, 2003, s. 1059 vd.

[24] Bayıllıoğlu, *Uluslararasılaşmış Kosova*, s. 418.

[25] Kosovo Declaration of Independence, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Dek_Pav_e.pdf (Erişim Tarihi: 06.08.2017).

[26] Bağımsızlık ilanına ilişkin olarak Uluslararası Adalet Divanının Danışma Görüşü için bkz. Samancı, *Uluslararası Adalet*, s. 143 vd.; Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?", *TBB Dergisi*, Sayı 92, 2011, s. 287 vd.

[27] UNMIK için bkz. <https://unmik.unmissions.org> (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

[28] S/2008/354, "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", 12 June 2008, para. 16. UNMIK'in güncel faaliyetleri için bkz. S/2017/387, "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", 3 May 2017.

2. EULEX

Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra, EULEX misyonu faaliyete geçmiştir. EULEX,^[29] BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararı ve AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde faaliyet gösteren AB'nin en büyük dış misyonudur. EULEX, polis kapasitesini, yargı sistemi ve gümrük hizmetlerini güçlendirmek için Kosova kurumlarına destek amacıyla 2008 yılının Şubat ayında kurulmuştur.^[30]

EULEX misyonu çerçevesinde yapılan düzenlemeler ile EULEX'e bağlı yargıç ve savcılar, diğer bazı suç tipleri yanında, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılamaında etkin rol almaya başlamışlardır. Bu düzenlemelerin en önemlisi, Kosova Cumhuriyet Meclisi tarafından kabul edilen 13 Mart 2008 tarihli, "Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcılarının Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımları Hakkındaki Kanun" dur.^[31] Kanun ile Avrupalı yargıç ve savcılar, medeni ve cezai yargı yetkisi açısından Kosova yargı sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.^[32] Kanun, Kosova Cumhuriyeti'nin yargı ve savcılık sistemindeki EULEX yargıç ve savcılarının yargı yetkilerini ve entegrasyonlarını düzenlemektedir (mad. 1). EULEX yargıç ve savcılarının faaliyetleri, Kosova'daki EULEX misyonunun kuracağı EULEX Yargıçları Meclisi ve EULEX Savcıları Meclisi tarafından yönetilecektir (mad. 4.10). EULEX yargıçları, EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanı tarafından atandığı mahkemenin yargı yetkisine giren davalarda yetki ve sorumluluğa sahip olacaklardır (mad. 2.1). Ceza davalarında görevlendirilen EULEX yargıçları, Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi^[33] tarafından yapılan bir soruşturmanın davasında yargı yetkisine sahip olacaklardır (mad. 3.1). Böylece EULEX yargıçlarının yetkisi, Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisinin yaptığı soruşturmalarla sınırlı tutulmuştur. EULEX yargıçlarının ceza davalarındaki yetkileri, sadece insancıl hukuk ihlallerini yargılamakla sınırlı değildir. EULEX yargıç ve savcıları da, UNMIK'in

[29] The European Union Rule of Law Mission in Kosovo.

[30] Enis H. Rexhepi, "Kosovos State-building: Exceptional Case in International Political Practices", *Journal of European Social Research*, Vol. 1, No. 2, 2016, s. 81. vd.; EULEX'i kuran AB Konseyi Ortak Eylem kararı için bkz: "Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008, on Mission to the European Rule of Law in Kosovo, EULEX KOSOVO", *Official Journal of the European Union*, 16.2.2008, L 42/92-98.

[31] Law No. 03/L-053, "Law on the Jurisdiction, Case Selection and Case Allocation of EULEX Judges and Prosecutors in Kosovo".

[32] Bayıllıoğlu, *Uluslararasılaşmış Kosova*, s. 424.

[33] EULEX savcılarının yetkileri konusunda bkz. "Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi Hakkında Kanun" (Law No. 03/L-052, "Law on The Special Prosecution Office of the Republic of Kosovo").

IJP Programında görev yapan yargıç ve savcılar gibi, insancıl hukuk ihlalleri ile bağlantılı olmayan diğer cezai işlerde de yargı yetkisine sahiptirler.^[34]

Kosova'da önce UNMIK sonra da EULEX, mahkeme sistemine nezaret etmiş ve gelişimine katkı sunmuştur. EULEX, UNMIK'in adalet işlerindeki sorumluluğunu tedricen devralmış,^[35] böylece Kosova'da gerçekleşen insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişileri, Kosova'da yargılama faaliyeti de, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla önce UNMIK, daha sonra EULEX aracılığıyla gerçekleşmiştir.^[36]

Bugün Kosova'da üç farklı hukuk sisteminin eş zamanlı olarak yürürlükte olduğu, bunlardan ilkinin eski Yugoslav hukuk sistemi, ikincisinin UNMIK tarafından yapılan düzenlemeler, üçüncüsünün de bağımsızlık ilanını izleyen dönemde Kosova Devleti tarafından kurulan hukuk sistemi olduğu ifade edilmektedir.^[37]

3. MELEZ MAHKEMELER

a) Genel Olarak

Uluslararası ceza yargılamaları bağlamında Nuremberg ve Tokyo mahkemeleri, “birinci kuşak” mahkemeler; *ad hoc*^[38] mahkemeler olan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesi, “ikinci kuşak” mahkemeler; melez mahkemeler ise “üçüncü kuşak” mahkemeler olarak kabul edilmektedir.^[39] Melez mahkemeler, ulusal ve uluslararası unsurların bir arada bulunduğu ceza yargılaması yapan mekanizmalardır. Bu yönüyle ulusal ceza

[34] Bayıllıoğlu, *Uluslararasılaşmış Kosova*, s. 427.

[35] Kosova anayasal düzeninde EULEX misyonu için bkz. Robert Muharremi, “The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX) from the Perspective of Kosovo Constitutional Law”, *ZaöRV*, Vol. 70, 2010, s. 357 vd.

[36] Bayıllıoğlu, *Uluslararasılaşmış Kosova*, s. 429-430. AB Konseyi, 14 Haziran 2016 tarihinde, Kosova'da görev yapan EULEX misyonunun görev süresini 14 Haziran 2018 tarihine kadar uzatma kararı almıştır. <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/eulex-kosova-gorev-suresi-uzatildi-butce-onaylandi-5794> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

[37] Enver Hasani, “Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: Sorunlar ve Uygulamalar”, *Anayasa Yargısı*, Cilt 27, 2010, s. 77.

[38] Melez mahkemeler de zaman bakımından yetki itibariyle belirli dönemleri kapsamı bakımından *ad hoc* niteliktedir. Bununla birlikte öğretilerde *ad hoc* mahkeme kavramı, genellikle Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu iki durum birbiri ile karıştırılmamalıdır.

[39] Higonnet, *Restructuring Hybrid*, s. 352.

mahkemelerinden ve Uluslararası Ceza Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesi gibi uluslararası ceza mahkemelerinden ayrılırlar. Öğretinin büyük çoğunluğu, Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Dairelerini, Sierra Leone Özel Mahkemesini, Lübnan Özel Mahkemesini, Doğu Timor (Timor-Leste) Ciddi Suçlar Panellerini, Kosova'daki Tüzük 64 Panellerini melez mahkeme olarak kabul ederken, çeşitli çalışmalarda Bosna-Hersek Devlet Mahkemesi Savaş Suçları Dairesi, Etiyopya Özel Savcılık Ofisi, Irak Özel Mahkemesinin de bu kapsamda değerlendirildiği görülmektedir.^[40]

Melez mahkemeler, genellikle çatışma sonrası toplumlarda kurularak, geçiş dönemi adaleti sağlamaya çalışan mekanizmalardan birisidir. Zira bu toplumlarda iç hukuk mekanizmaları, tarafsızlığın sağlanamaması gibi sebeplerle sorumluların cezalandırılmasını sağlayamamakta, çatışmada acı çeken kesimin adalet beklentilerini yeterince karşılayamamaktadır.^[41] Bu mahkemelerin aynı zamanda, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesine karşı uluslararası toplumun memnuniyetsizliğini yansıttığı ifade edilmektedir. Melez modelin, yargılama sürecini kısaltma, daha çok mali verimlilik sağlama gibi avantajları bulunmaktadır.^[42] Melez mahkemeler, ulusal ya da uluslararası mahkemelerle karşılaştırıldığında esnekliğe sahiptir.^[43] Örneğin

[40] Örneğin Higonet, Bosna-Hersek Devlet Mahkemesi Savaş Suçları Dairesi, Irak Özel Mahkemesini melez mahkeme kabul etmektedir. Ibid, s. 372 vd. Ayrıca Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yabancı yargıçların da görev yaptığı Özel Ceza Mahkemesinin kurulması, Güney Sudan'da melez bir mahkeme ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde Uzmanlaşmış Karma Dairelerin kuruluş çabaları konusunda bkz. Harry Hobbs, "Hybrid Tribunals and the Composition of the Court: In Search of Sociological Legitimacy", *Chicago Journal of International Law*, Vol. 16, No. 2, s. 484.

[41] Çatışma sonrası toplumlarda geçiş dönemi adaleti konusunda melez mahkemelerin rolü için bkz. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Rule of the Law Tools for Post-Conflict States: Maximizing the Legacy of Hybrid Courts*, UN Publications, New York-Geneva, 2008; ayrıca bkz. Serdar Güleler, "Çatışmacı Bir Geçmişten Uzlaşmacı Bir Geleceğe Geçişte Adalet Arayışı: Geçiş Dönemi Adaleti ve Mekanizmalarına Genel Bir Bakış", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 32, s. 43 vd.; Laura A. Dickinson, "The Promise of Hybrid Courts", *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 2, 2003, s. 295; Pdraig McAuliffe, "Hybrid Tribunals at Ten: How International Criminal Justice's Golden Child Became an Orphan", *Journal of International Law and International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2011, s. 9.

[42] Giorgia Tortora, "The Financing of the Special Tribunals for Sierra Leone, Cambodia, and Lebanon", Dawn Rothe at.al. (ed.), *The Realities of International Criminal Justice*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2013, s. 93.

[43] Lindsey Raub, "Positioning Hybrid Tribunals in International Criminal Justice", *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 41, No. 4, 2009, s. 1041 vd.;

melez mahkemeler, BM yükümlülükleri altında faaliyet göstermedikleri için, BM'nin bürokratik kurallarına riayet etmek zorunda değillerdir.^[44] Melez mahkemeler, daha çok ad hoc mahkemelerin gücü ile yerel yargılamaların faydalarını mezcetmeye çaba gösteren bir modeldir.^[45] Birinci ve ikinci kuşak ceza mahkemeleri sadece uluslararası bir nitelik gösterirken, üçüncü kuşak melez mahkemeler, yargılamalarda daha iyi sonuçlar elde etmek amacıyla yerel yapıdan da yararlanmaktadır.^[46]

Öğretide melez mahkemelerin isimlendirilmesi,^[47] tanımı ve özellikleri konusunda bir bütünlük bulunmamaktadır. Kanımızca melez mahkemeler uluslararası hukukun bir meselesi olarak ele alınacak olursa, buna neden olan unsurlar üzerinde durmak gerekecektir. Melez mahkemeleri uluslararası hukukun konuları arasına dâhil eden hususların başında, bu mahkemelerin bazı uluslararası hukuk nitelikleri barındırması gelmektedir. Bu nitelikler, mahkemenin kuruluşunun uluslararası bir yükümlülüğe dayanıyor olması, mahkemede uygulanacak hukukun yerel hukukun yanında uluslararası hukuku da kapsıyor

Frank Dame, "The Effect of International Criminal Tribunals on Local Judicial Culture: The Superiority of the Hybrid Tribunal", *Michigan State International Law Review*, Vol. 24, Iss. 1, 2015, s. 271.

- [44] Stephen J. Rapp, "The Compact Model in International Criminal Justice: The Special Court for Sierra Leone", *Drake Law Review*, Vol. 57, No.1, 2008, s. 21.
- [45] Sarah M. H. Nouwen, "Hybrid Courts The Hybrid Category of a New Type of International Crimes Courts", *Utrecht Law Review*, Vol. 2, Iss. 2, 2006, s. 190.
- [46] Bununla birlikte melez mahkemelere çeşitli eleştiriler de yöneltilmektedir. Örneğin melez mahkemelerde görev yapan yabancı yargıçların, bu görevlerini yerine getirebilmek için gerekli deneyim ve bilgiye sahip olmadığı, Sierra Leon'de görev yapan sekiz yabancı yargıcın, sadece ikisinin uluslararası ceza hukuku konusunda deneyiminin olduğu ifade edilmektedir. Elena Baylis, "Reassessing the Role of International Criminal Law: Rebuilding National Courts Through Transnational Networks", *Boston College Law Review*, Vol. 50, Iss.1, 2009, s. 19.
- [47] Öğretideki melez mahkemelere ilişkin çalışmalar incelendiğinde bir terim birliğinin bulunmadığı görülmektedir. Bu model, "melez", "karma", uluslararasılaşmış, "yarı uluslararası" gibi isimlerle ifade edilmektedir. Terminoloji için bkz. Nouwen, *Hybrid Courts*, s. 192. Öğretide melez ya da karma mahkemeler ile "uluslararasılaşmış" mahkemelerin ayrı kategoride ele alındığı da görülmektedir. Kosova'daki Tüzük 64 Panelleri ile Doğur Timor (Timor-Leste) Ciddi Suçlar Panellerinin melez değil "iç uluslararasılaşmış mahkemeler" olduğu ifade edilmektedir. Karma mahkemelerin tersine, uluslararasılaşmış mahkemelerin, yerel hukuk sistemi içinde, sistemden bölünerek ayrıldıkları ifade edilmektedir. Andrew Novak, *The International Criminal Court: An Introduction*, Springer, Cham, 2015, s. 17. Bu mahkemeler, bazen de "uluslararasılaşmış iç mahkemeler", olarak da ifade edilmektedir. Suzannah Linton, "Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice", *Criminal Law Forum*, Vol. 12, Iss. 2, 2001, s. 185 vd.

olması, yargıçların en azından bir kısmının uluslararası yargıçlardan oluşması, mahkemenin merkezinin ülke dışında olması, mahkeme masraflarının ülke kaynaklarının yanında gönüllü katkılar gibi yabancı kaynaklardan da karşılanması, hükmün infazının diğer ülkelerde gerçekleşmesi gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bir anlamda, melez mahkemelerde, ulusal yargı organlarına çeşitli yöntemlerle bazı uluslararası özellikler verildiği görülmektedir.

Aşağıda kıyaslama yapılabilmesi amacıyla belli başlı melez mahkemeler genel hatlarıyla ele alındıktan sonra, Kosova Uzman Daireleri değerlendirilecektir.

b) Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri

Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri,^[48] 1975 ve 1979 yılları arasında Kızıl Kimerler rejimi döneminde işlenen suçları yargılamak için, 23 Temmuz 2001 tarihli “Demokratik Kamboçya Döneminde İşlenen Suçların Kovuşturulması Amacıyla Kamboçya Mahkemelerinde Olağanüstü Dairelerin Kurulmasına Hakkındaki Kanun”^[49] ile kurulmuştur. Yargılamaların sağlıklı yapılabilmesine yönelik olarak, 6 Haziran 2003 tarihinde Kamboçya ile BM arasında işbirliği yapılmasını öngören bir Anlaşma^[50] imzalanmıştır. Anlaşma, söz konusu Kanunda 27 Ekim 2004 tarihinde yapılan değişikliklerle, Kamboçya’da kanun gücünde kabul edilmiştir (mad. 47).

Kanuna göre, Daireler, 17 Nisan 1975 ve 6 Ocak 1979 tarihleri arasında işlenen suçları yargılama yetkisine sahiptir (mad. 1 ve 2). Mahkemenin konu bakımından yargı yetkisi, temel olarak Kamboçya Ceza Kanununda yer alan ilgili suçlardır (mad. 3). Bununla birlikte Kanun, 1949 Cenevre Sözleşmesinin ağır ihlallerine (mad. 6) ve 1954 tarihli Silahlı Çatışma Sırasında Kültürel Malvarlığının Korunması Sözleşmesine (mad. 7) atıf yaparak uluslararası hukuku da bu konularda Dairelerin yetkisine dâhil etmiştir (mad. 6). Üçü Kamboçyalı, ikisi yabancı olmak üzere İlk Derece Dairesi yargıçları ve dördü Kamboçyalı, üçü yabancı olmak üzere Yüksek Mahkeme Dairesi yargıçları, Kamboçyalı ve yabancı yargıçlardan karma olarak oluşturulmaktadır (mad. 9). Yabancı yargıçlar, BM Genel Sekreterinin hazırladığı liste içinden Kamboçya Yargıçlar Yüksek Kurulu tarafından seçilecek ve Kraliyet kararnamesi ile atanacaktır (mad. 11).

[48] The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. Mahkemenin internet sayfası için bkz. <https://www.eccc.gov.kh/en> (Erişim Tarihi: 27.08.2017).

[49] Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for The Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea.

[50] Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed during the period of Democratic Kampuchea.

İddianameler birisi Kamboçyalı, birisi yabancı olmak üzere eş-savcılar tarafından hazırlanmaktadır (mad. 16). Dairelerde karar çoğunluğunun sağlanabilmesi için mutlaka yabancı yargıçların en az birinin oyu gerekmektedir (mad. 14.1.a ve b). BM, Dairelere mali katkı sağlamaktadır (mad. 44). Dairelerin resmi çalışma dilleri, Kimer dili, İngilizce ve Fransızcadır (mad. 45). Hükümet, Dairelerin yargıladığı kişilere ilişkin olarak af çıkarmayacaktır (mad. 40). Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri, Kamboçya yargı sisteminin bir parçası olarak, Kamboçya'da faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. Yargıçların oluşumu karma olsa da, Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri, sonuç olarak ulusal organ niteliğinde olduğu için, başka devletlerle işbirliği anlaşmaları yapmaları mümkün değildir. Dairelerin adli yardımlaşma konusunda Kamboçya hukuku çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir.^[51]

c) Sierra Leone Özel Mahkemesi

Sierra Leone Özel Mahkemesi,^[52] ülkede iç savaş sırasında işlenen suçların yargılanması amacıyla, BM Güvenlik Konseyinin, 14 Ağustos 2000 tarihli Kararı^[53] üzerine, Sierra Leone ve BM arasında 16 Ocak 2002 tarihinde yapılan Anlaşma^[54] ile Sierra Leone'de kurulmuştur. Mahkemenin Statüsü, Anlaşmanın Ekinde düzenlenmiştir.

Statüye göre Mahkeme, 30 Kasım 1996 tarihinden itibaren Sierra Leone'de işlenen uluslararası insancıl hukuk ve Sierra Leone hukukunun ciddi ihlalini oluşturan fiillerden dolayı sorumluluk derecesi en büyük olanları yargılamak için kurulmuştur (mad. 1.1). Mahkeme, insanlığa karşı suçlar (mad. 2), Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi ve Ek 2. Protokolün ihlaline ilişkin suçlar (mad. 3) ve uluslararası insancıl hukukun diğer ciddi ihlalleri (mad. 4) gibi uluslararası suçları olduğu kadar, Sierra Leone hukukunda düzenlenen çeşitli suçları da (mad. 5) yargılama yetkisine sahiptir. Mahkeme, en az sekiz en fazla on bir olmak şartıyla yabancı ve ulusal yargıçlardan oluşacaktır (mad. 12). Mahkeme

[51] Durmuş Tezcan at.al., *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009, s. 435; Ayrıca bkz. Lily O'Neill ve Göran Sluiter, "The Right to Appeal a Judgment of the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 10, No. 2, 2009, s. 596 vd.; Helen Horsington, "The Cambodian Khmer Rouge Tribunal: The Promise of a Hybrid Tribunal", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 5, Iss. 2, 2004, 462 vd.

[52] Special Court for Sierra Leone.

[53] S/RES/1315 (2000).

[54] Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone.

savcısı BM Genel Sekreteri tarafından atanacaktır (mad. 15.3). Özel Mahkeme ve Sierra Leone ulusal mahkemeleri yarışan yetkilere sahiptir. Mahkeme, yetkisi içindeki konularda diğer Sierra Leone ulusal mahkemelerine öncelik hakkına sahiptir (mad. 8). Ancak Mahkemenin diğer devletlerin mahkemelerine karşı öncelik hakkı bulunmamaktadır. Zira Sierra Leone Özel Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesi gibi *ad hoc* mahkemelerden farklı olarak BM Şartı VII. Bölüm çerçevesinde kurulmamıştır.^[55] Mahkeme, BM sistemi dışında kurulduğu için, BM'nin bir alt organı olmamıştır.^[56] Dolayısıyla üçüncü devletlerin yargılamalar konusunda Sierra Leone ile işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmamaktadır.

Mahkeme tarafından verilen hapis cezasının infazı, Sierra Leone'de gerçekleşecektir. Bununla birlikte, bu konudaki niyetlerini Mahkeme Yazmanına bildiren devletlerde de, kabul eden devletin kanunlarına uygun olarak ceza infaz edilebilecektir (mad. 22). Güvenlik Konseyi Kararı ile Mahkemenin giderlerinin gönüllü katkılardan karşılanması yoluna gidilmiştir.^[57] Mahkemenin görevi, 2013 yılında son davanın görülmesiyle sonuçlanmış ve tanık koruma, cezaların infazının denetlenmesi gibi işleri yapmak üzere "Ceza Mahkemeleri Artakalan Düzenegi" benzeri bir yapı kurulmuştur.^[58] BM Güvenlik Konseyi, Liberya eski Başkanı Charles Taylor'un güvenlik nedeniyle Lahey'de yargılanmasına Karar^[59] vermiştir.^[60]

[55] Avril McDonald, "Sierra Leone's Shoestring Special Court", *International Review of the Red Cross*, Vol. 84, No. 845, 2002, s. 125. Bilindiği gibi, BM Şartının 24 ve 25. maddeleri uyarınca Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla VII. Bölüm çerçevesinde aldığı kararların çoğu taraf devletler için bağlayıcıdır.

[56] Abdul Tejan-Cole, "The Complementary and Conflicting Relationship between the Special Court for Sierra Leone and the Truth and Reconciliation Commission", *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 6, Iss. 1, 2003, s. 144; Tortora, *The Financing*, s. 98.

[57] S/RES/1315 (2000), para. 8 (c). Mahkemenin finansmanı hakkında bkz. Celina Schocken, "The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations", *Berkeley Journal of International Law*, Vol. 20, Iss. 2, 2002, s. 453.

[58] Rona Aybay ve Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 441.

[59] S/RES/1688 (2006).

[60] Görülen davaların ve Mahkemenin uluslararası insancıl hukukun gelişimine katkıları için bkz. Müge Dalar, "Sierra Leone'de İç Savaş ve Uluslararası Adalet Anlayışı", Cenap Çakmak at.al. (der.), *20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 181 vd.

d) Lübnan Özel Mahkemesi

Lübnan Özel Mahkemesi,^[61] 14 Şubat 2005 tarihinde Beyrut'ta Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin ile 22 kişinin öldürülmesi ve birçok kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bomba yüklü bir araçla gerçekleştirilen eylemi soruşturmak amacıyla kurulmuştur.^[62] BM Güvenlik Konseyi, 7 Nisan 2005 tarihinde olayın araştırılması için Uluslararası Bağımsız Soruşturma Komisyonunun kurulmasına karar vermiştir.^[63] Lübnan Hükümeti, 13 Aralık 2005 tarihinde BM Genel Sekreterliğine bir mektup göndererek, olayın faillerini yargılamak için Lübnan'da veya ülke dışında faaliyet gösterecek olan uluslararası nitelikte bir mahkemenin kurulmasını talep etmiştir.^[64] BM Güvenlik Konseyi de, 29 Mart 2006 tarihli Kararıyla^[65] BM Genel Sekreterini Lübnan Hükümetiyle bu konuda müzakereler yapmak için görevlendirmiştir. Müzakereler sonucu Genel Sekreter, mahkemenin kurulması yönünde bir Rapor^[66] sunmuştur. Bunun üzerine BM ile Lübnan arasında Lübnan için Özel Mahkeme kurulması için bir anlaşma imzalanmış^[67] ve BM Güvenlik Konseyi, 30 Mayıs 2007 tarihinde

[61] The Special Tribunal for Lebanon. Mahkemenin internet sayfası için bkz. <http://www.stl-tsl.org> (Erişim Tarihi: 26.08.2017).

[62] Lübnan Özel Mahkemesi hakkında bkz. Mehmet Emin Çağırın, "Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 25, Ocak 2011, s. 60 vd.; Elif Oral, "Lübnan Özel Mahkemesi", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008/2, s. 73. vd.; Mehmet Dalar, "Siyaset ve Hukuk İkilemi Karşısında Lübnan Özel Mahkemesi", Tayyar Arı ve Barış Özdal (ed.), *VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları-(21-22 Ekim 2015 Bursa/Türkiye)*, Dora Yayınları, Bursa, 2016, s. 614 vd.

[63] S/RES/1595 (2005).

[64] S/2005/783, "Letter dated 13 December 2005 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Lebanon to the United Nations addressed to the Secretary-General".

[65] S/RES/1644 (2005), para. 6.

[66] S/2006/893, "Report of the Secretary-General on the Establishment of a Special Tribunal for Lebanon".

[67] Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the Establishment of a Special Tribunal for Lebanon. Anlaşma, Lübnan Hükümeti tarafından 23 Ocak, BM tarafından 6 Şubat 2007 tarihinde imzalanmıştır. BM ve Lübnan Hükümetinin, Lübnan Özel Mahkemesinin kuruluşunda, Sierra Leone Özel Mahkemesinin model olarak alınmasına karar verdikleri ifade edilmektedir. Medwis al-Rashidi, "The Special Court for Sierra Leone and the Special Tribunal for Lebanon: Lessons to be Learned from the Establishment, Composition and Jurisdiction of an International Tribunal", *Ankara Law Review*, Vol. 9, No. 1, 2012, s. 1 vd.

BM Şartının VII. Bölümü çerçevesinde Lübnan Özel Mahkemesinin kurulmasına karar vermiştir.^[68] Mahkemenin Statüsü, Kararın Ekinde düzenlenmiştir.

Lübnan Özel Mahkemesi Statüsü, 10 Haziran 2007 tarihinde yürürlüğe girmiş, 21 Aralık 2007 tarihinde Hollanda Parlamentosunun onayıyla Lahey'de kurulan Mahkeme, 1 Mart 2009 tarihinde göreve başlamıştır. Bununla birlikte Lübnan, söz konusu Anlaşmayı iç hukukunda onaylamamıştır. Bu durum, “Mahkemenin, Anlaşmayı mı, yoksa BM Güvelik Konseyi Kararı ile mi kurulduğu” sorusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. BM Güvelik Konseyinin, BM Şartının VII. Bölümü çerçevesinde kabul ettiği söz konusu Karar ile bu Anlaşmayı, Kararın bir parçası haline getirdiği ifade edilmektedir.^[69] Nitekim *Ayyash ve diğerleri Davasında*, savunma, Mahkemenin yetki ve meşruiyetine itiraz etmiş,^[70] ancak Birinci Derece Dairesi, Özel Mahkemenin kuruluşunun hukuksal temelini, onaylanmayan Anlaşma değil, BM Güvenlik Konseyinin 1757 (2007) sayılı Kararı olduğu ve Dairenin, Güvenlik Konseyi kararlarının^[71] meşruiyetini değerlendirme yetkisine sahip olmadığı gerekçesi ile savunmanın talebini reddetmiştir. Mesele Temyiz Dairesinde ele alınmış ve onaylanmıştır.^[72]

Lübnan Özel Mahkemesinin Statüsüne göre, Mahkeme, 14 Şubat 2005 tarihinde gerçekleştirilen saldırının sorumlularını yargılama yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, 1 Ekim 2004 ile 12 Aralık 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen diğer saldırılar, ceza adaleti ilkeleri çerçevesinde Hariri saldırısı ile bağlantılı ve aynı mahiyette ve ağırlıkta ise Mahkeme, yine yargı yetkisine sahiptir (mad. 1). Özel Mahkeme ve Lübnan ulusal mahkemeleri yarışan yetkilere sahiptir. Özel Mahkeme, yetkisi içindeki konularda diğer Lübnan ulusal mahkemelerine öncelik hakkına sahiptir (mad. 4.1). Ancak Güvenlik Konseyi Kararının Ekinde düzenlenen Mahkeme Statüsü, Mahkemenin, üçüncü devletlerin ulusal

[68] S/RES/1757 (2007).

[69] Bu konudaki tartışmalar için bkz. Oral, *Lübnan Özel*, s. 76 vd.

[70] *The Prosecutor v. Ayyash et al.*, Trial Chamber, Decision on the Defence Challenges to the Jurisdiction and Legality of the Tribunal, Case No.: STL-11-01/PT/TC; 27 July 2012 (Legality and Jurisdiction TC). Mahkemenin önemli kararları için bkz. *STL Casebook 2012, Major rulings issued by the Special Tribunal for Lebanon*, Leidschendam, Netherlands, 2014.

[71] Yukarıda da ifade edildiği gibi, BM Şartının 24 ve 25. maddeleri uyarınca Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla VII. Bölüm çerçevesinde aldığı kararların çoğu taraf devletler için bağlayıcıdır.

[72] *The Prosecutor v. Ayyash et al.*, Case No. STL-11-01/PT/AC/AR90.1, “Decision on the Defence Appeal Against the Trial Chamber’s “Decision On The Defence Challenges To The Jurisdiction And Legality Of The Tribunal”, 24 October 2012, para. 39.

mahkemelerine karşı üstünlüğü konusunda sessiz kalmıştır.^[73] Anlaşmanın 16. maddesi ve Mahkeme Statüsüne göre, Hükümet, Mahkemenin yargıladığı kişilere ilişkin olarak af çıkarmayacak, çıkarsa dahi bu soruşturmayla engel olmayacaktır (mad. 6).

Hariri suikastı, özü itibariyle ulusal nitelikte bir suç olduğu için, Statüye göre, yargılamada Lübnan Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanacaktır (mad. 2). Bu noktada dikkat çeken husus, özü itibariyle bir terör suçunun, ilk defa uluslararası niteliklere sahip melez bir mahkemede yargılanıyor olmasıdır.^[74] Statü, Mahkemenin, Lübnan Ceza Usul Kanunu ve uluslararası ceza usul kurallarını da göz önünde bulundurarak, Usul ve Delil Kurallarını kabul etmesini öngörmüştür.^[75] Hapis cezası, mahkûm olmuş şahısları kabul etmek istediklerini Mahkemeye bildiren devletlerin arasından, Mahkeme Başkanının tayin ettiği bir devlette ve kabul eden devletin kanunlarına uygun olarak Mahkemenin gözetiminde infaz edilecektir (mad. 29).

Mahkeme, ulusal ve uluslararası yargıçlardan oluşan karma bir yapıya sahiptir (mad. 8). Savcı, BM Genel Sekreteri tarafından atanmaktadır. Savcı Yardımcısı ise Lübnanlıdır. Savcılık personeli, Lübnanlı ve uluslararası personelden oluşmaktadır (mad. 11). Yazman, BM Genel Sekreteri tarafından atanır ve BM personeli olarak görev yapar. (mad. 12). Mahkemenin resmi dilleri Arapça, Fransızca ve İngilizcedir (mad. 14). Mahkeme Lübnan dışında, Lahey'de faaliyet göstermektedir.

Mahkeme giderleri, % 51'i devletlerin gönüllü bağışlarından oluşan fondan, %49'u Lübnan Hükümeti tarafından sağlanmaktadır. Devletlerin bağışlarından oluşacak olan bu fon,^[76] BM tarafından değil, Sierra Leone'de olduğu gibi doğrudan Mahkeme tarafından idare edilecektir.^[77] Mahkeme yargıçları,

[73] Imaddin Muhamad, "The Co-operation of Third States with the International Tribunals", *Damascus University Journal*, Vol. 31, No. 1, 2015, s. 15 vd.

[74] Gianluca Serra, "Special Tribunal for Lebanon A Commentary on its Major Legal Aspects", *International Criminal Justice Review*, Vol. 18, No. 3, 2008, s. 344 vd.; Oral, *Lübnan Özel*, s. 84.

[75] Mahkemenin Usul ve Delil Kuralları için bkz. Special Tribunal for Lebanon Rules of Procedure and Evidence, https://www.stl-tsl.org/images/RPE/20140403_STL-BD-2009-01-Rev-6-Corr-1_EN.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2017).

[76] Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon, mad. 5.

[77] Oral, *Lübnan Özel*, s. 89.

savcıları, yazman ve Savunma Ofisi Başkanının dokunulmazlık ve bağıışıklıkları bulunmaktadır.^[78]

Görüldüğü gibi Lübnan Özel Mahkemesi, yetkileri ve çalışma usulleri itibariyle karma özelliğe sahiptir. Güvenlik Konseyi tarafından kurulmuş olması, Mahkemenin organizasyonu ve merkezinin Lübnan dışında bulunması, uluslararası niteliğini, buna karşılık, maddi hukuk olarak Lübnan hukukunun uygulanması, uluslararası yargıçların yanında Lübnanlı yargıçların da görev yapması, aynı zamanda ulusal bir yönünün bulunduğunu da göstermektedir.^[79] Mahkeme, diğer uluslararası yargı kuruluşlarından farklı özelliklere sahip olmasıyla *sui generis* bir kurum olarak nitelendirilmektedir.^[80]

e) Doğu Timor (Timor-Leste) Ciddi Suçlar Panelleri

Kosova'da olduğu gibi, Doğu Timor'da da BM Güvenlik Konseyi tarafından geçici bir yönetim kurulmuştur. 25 Ekim 1999 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, Doğu Timor'u yönetmek için Birleşmiş Milletler Doğu Timor Geçici Yönetim Misyonunun (UNTAET)^[81] kurulmasını kararlaştırmıştır.^[82] Güvenlik Konseyi, Kararında Geçici Yönetimi adaletin sağlanması konusunda da yetkilendirmiştir (para. 1). Geçici Yönetim, bu amaçla yargı sistemini oluşturmak için, 6 Mart 2000 tarihinde "Doğu Timor'da Mahkemelerin Örgütlenmesi Konusundaki Tüzüğü"^[83] ve daha sonra ise, 6 Haziran 2000 tarihinde "Ciddi Suçlar Konusunda Münhasır Yetkili Panellerin Kurulması Konusundaki Tüzüğü"^[84] kabul ederek Ciddi Suçlar Panellerini oluşturmuştur.^[85]

[78] Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon, mad. 11. Ayrıca bkz. mad. 9-12.

[79] Çağırın, *Uluslararası Lübnan*, s. 66-67.

[80] Melia Amal Bouhabib, "Power and Perception: The Special Tribunal for Lebanon", *Berkeley Journal of Middle Eastern & Islamic Law*, Vol. 3, No. 1, 2010, s. 199; Çağırın, *Uluslararası Lübnan*, s. 61.

[81] The United Nations Transitional Administration in East Timor.

[82] S/RES/1272 (1999).

[83] Regulation No. 2000/11, "On the Organization of Courts in East Timor".

[84] Regulation No. 2000/15, "On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences".

[85] Geniş bilgi için bkz. Suzannah Linton, "Prosecuting Atrocities at the District Court of Dili", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 2, No. 2, 2001, s. 414 vd.; Caitlin Reiger ve Marieke Wierda, *The Serious Crimes Process in Timor-Leste: In Retrospect*, *International Center for Transitional Justice*, 2006, <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-TimorLeste-Criminal-Process-2006-English.pdf> (Erişim Tarihi: 31.08.2017).

Tüzüğe göre Panellerin zaman bakımından yetkisi, 1999 yılında Endonezya'nın bölgeden ayrılması sonrası işlenen suçların yargılanması amacıyla 1 Ocak 1999 ve 25 Ekim 1999 tarihleri arasını kapsamaktadır (mad. 2.3). Panellerin konu bakımından yetkisi, Tüzükte düzenlenen soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, öldürme, cinsel suçlar ve işkencedir (mad. 1.3). Paneller, yargılmalarda temel olarak Geçici Yönetimin çıkardığı Tüzüklerin yanında, uygun olduğu ölçüde andlaşmaları ve uluslararası silahlı çatışma hukuku ilkeleri de dâhil olmak üzere uluslararası hukuk kurallarını uygulayacaklardır (mad. 3). Paneller, iki uluslararası ve bir Doğu Timor yargıcından oluşacaktır (mad. 22).

20 Mayıs 2002 tarihinde Doğu Timor bağımsız bir devlet olmuş ve BM Güvenlik Konseyi Kararı^[86] ile UNTAET'in faaliyetleri sona ermiştir. Bu tarihten itibaren BM Doğu Timor Destek Misyonu (UNMISSET)^[87] faaliyetlerine başlamıştır. UNMISSET'in görev süresini 20 Mayıs 2005 tarihinde sona erdiren BM Güvenlik Konseyi Kararı^[88] ile Panellerin de görevinin sona ermesi öngörülmüştür. Ancak Doğu Timor Anayasası ile Ciddi Suçlar Panellerinin mevcut davaları sonuçlandırınca kadar faaliyet göstermesi sağlanmıştır (mad. 163).

4. KOSOVA UZMAN DAİRELERİ

a) Kosova Uzman Dairelerinin Kuruluş Süreci

Kosova Uzman Dairelerinin^[89] kuruluşu, 7 Ocak 2011 tarihli Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raportörü Dick Marty tarafından hazırlanan "Kosova'da İnsanlara İnsanlık Dışı Muamele ve Yasadışı Organ Kaçakçılığı Konusundaki Rapora" dayanmaktadır.^[90] Rapor, daha sonra 25 Ocak 2011 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi tarafından onaylanmış^[91] ve iddialara yönelik soruşturmalar, EULEX gözeti-

[86] S/RES/1410 (2002).

[87] The United Nations Mission of Support in East Timor.

[88] S/RES/1573 (2004).

[89] İnternet sayfası için bkz. <https://www.scp-ks.org/en> (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

[90] "Inhuman Treatment of People and Illicit Trafficking in Human Organs in Kosovo", the Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Doc. 12462, 7 January 2011

[91] "Resolution on Investigation of Allegations of Inhuman Treatment of People and Illicit Trafficking in Human Organs in Kosovo", Resolution 1782 (2011). Uzman Dairelerin kuruluş sürecine ilişkin olarak ayrıca bkz. Bodo Weder, "Progress Undone? Trading Democracy for Solving the Status Dispute in Kosovo", *Democratization Policy Council Policy Paper*, Berlin, 2015, <http://www.helsinki.org.rs/doc/DPC%20Policy%20Paper%20>

minde, bu amaçla kurulan Özel Soruşturma Görev Gücü (SITF)^[92] tarafından başlatılmıştır. Raporda, etnik azınlıklar ve siyasi rakiplere karşı çeşitli suçlar işlendiği, UÇK içindeki bir grubun, çatışmadan sonra ellerindeki esirleri Arnavutluk'a götürerek öldürdüğü ve bu kişilerin organlarını sattığı ve Kosova eski Başbakanı ve şimdiki Cumhurbaşkanı Haşim Taçi'nin de organ kaçakçılığı dâhil olmak üzere işlenen bazı suçlarda rolü olduğu iddia edilmiştir. Anlaşıldığı kadarı ile Kosova'da geçiş dönemi adaletinin sağlanması konusunda, Kosova Arnavutlarının taleplerinin Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, UNMIK ve EULEX yargı mekanizmaları yoluyla karşılandığı düşünüldüğü için, Sırp topluluğun talepleri çerçevesinde de Uzman Dairelerin kurulması yoluna gidilmiştir.

Kosova, ABD ve AB'nin baskısıyla, çatışma sırasında ve sonrasında işlendiği iddia edilen suçların soruşturulmasını ve yargılanmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.^[93] Kosova Uzman Daireleri, Kosova'nın uluslararası yükümlülüklerinin sonucu ortaya çıkmıştır. Zira Kosova ve Avrupa Birliği arasında mektup teatisi yoluyla gerçekleştirilen "Kosova Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği Arasında Kosova'da Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Hakkındaki Uluslararası Anlaşma" ile Kosova, Kosova yargı sistemi içinde uzman bir mahkeme ve uzman bir savcılık ofisinin kurulması konusunda yükümlülük altına girmiştir. Mahkemenin Kosova'da kurulması öngörülmekle birlikte, iddiaların durumuna göre hassas yargılamaların Kosova dışında yapılması kararlaştırılmıştır.^[94]

[Trading%20Democracy%20in%20Kosovo.pdf](#) (Erişim Tarihi: 18.09.2017); Tolga Ezik, "Kosova Meclisi, Batı Baskısı Altında Özel Savaş Suçları Mahkemesi Kurulması Kararını Onayladı", <http://avim.org.tr/tr/Yorum/KOSOVA-MECLISI-BATI-BASKISI-ALTINDA-OZEL-SAVAS-SUCLARI-MAHKEMESI-KURULMASI-KARARINI-ONAYLADI> (Erişim Tarihi: 18.09.2017).

[92] The Special Investigative Task Force.

[93] Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin kurulabilmesi için gerekli anayasa değişikliği oylamasından önce, Başbakan Mustafa, milletvekillerinden "Evet" oyu kullanmalarını istemiştir. Mustafa, Savaş Suçları Özel Mahkemesinin kurulmasının Kosova'nın stratejik ortakları ABD ve AB'ne üye ülkelerinin talebi olduğunu, bu Mahkemenin Avrupa Konseyi tarafından soruşturulan suçları araştıracağını açıklamıştır. Başbakan, "Özel Mahkemenin kurulması, bu ülkenin adaleti uygulamaya başladığını dünyaya göstermesi demektir." demiştir. <https://www.haberler.com/kosova-da-savas-suclari-ozel-mahkemesi-nin-kurulma-7567763-haberi/> (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

[94] Kosova'yı yükümlülük altına sokan Kosova Başkanının 14 Nisan 2014 tarihli mektubu için bkz. 23 Nisan 2014 tarihli "Kosova Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği Arasında Kosova'da Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Hakkındaki Uluslararası Anlaşmanın Onaylanması Hakkındaki Kanun" (Law No. 04/L-274, "Law on Ratification of the International Agreement between the Republic of Kosovo and the European Union on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo").

Kosova'nın kabul ettiği bu yükümlülük doğrultusunda, ilgili Anayasa değişikliği, Kosova Meclisi önüne iki kez gelmiş ancak reddedilmiştir. Kosova Meclisi, baskılar sonucu, nihayet 3 Ağustos 2015 tarihinde Anayasa değişikliğini gerçekleştirmiş^[95] ve "Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisi Hakkındaki Kanunu"^[96] (bundan sonra "Kanun") kabul etmiştir. Dolayısıyla Kanuna göre, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisi, savaş sırasında Kosova'da işlendiği iddia edilen ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin söz konusu Raporunda belirtilen ve Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi Özel Soruşturma Görev Gücünün (SITF) ceza soruşturmasına konu olan ciddi sınır ötesi ve uluslararası suçları, araştırmak, soruşturmak ve yargılamak için Kosova yargı sistemi içinde kurulmuştur (mad. 1.2).^[97]

Kosova Uzman Daireleri, Kosova'nın uluslararası yükümlülüklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen, Kosova iç hukukuna göre kurulmuştur. Uzman Dairelerin kurucu belgesi bir Kosova kanunudur. Uzman Daireler, bu yönüyle Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Dairelerinin kuruluşuna benzetilmektedir. Zira her ikisi de iç hukuktaki bir yasama işlemiyle kurulmuştur.

Anlaşmada, iddiaların durumuna göre hassas yargılamaların Kosova dışında yapılması kararlaştırıldığı için, söz konusu bu "Uzman Yargı Kurumunun" Hollanda'da merkezinin oluşturulması amacıyla Kosova ve Hollanda arasında 15 Şubat 2016 tarihinde bir evsahibi anlaşması imzalanmıştır.^[98] Kanunda da, Uzman Dairelerin Kosova ve Kosova dışında bir ülkede merkezinin bulunacağı öngörülmektedir (mad. 3.6).^[99] Melez mahkemeler, genellikle olayların gerçekleştiği ülkede faaliyet göstermektedirler. Bununla birlikte, Lübnan Özel Mahkemesi örneğinde olduğu gibi Uzman Daireler, Lahey'de faaliyet göstermektedir ve bu açıdan diğer melez mahkemelerden farklılık göstermektedir.

Kosova'da savaş süresince ve savaş sonrası dönemde, sınır ötesi ve uluslararası suçlar işlediği iddia edilen kişileri yargılamak için kurulan Kosova'da faaliyet gösteren uluslararası adalet kurumlarının (UNMIK ve EULEX) ve yerel ceza kurumlarının başarısızlığı; söz konusu döneme ilişkin karmaşık ceza davalarını yargılayacak işlevsel mekanizmaların kurulması için savaş sonrası dönemde

[95] No. 05-D-139, "Amendment of the Constitution of the Republic of Kosovo".

[96] Law No. 05/L-053, "Law on Specialist Chambers and Specialist Prosecutor's Office".

[97] Anayasa mad. 162.1.

[98] Agreement between the Kingdom of the Netherlands and the Republic of Kosovo concerning the Hosting of the Kosovo Relocated Specialist Judicial Institution in the Netherlands.

[99] Anayasa mad. 162.7.

Kosova'yı yöneten hükümetlerin isteksizliği; adil, etkin ve siyasi olarak etkilenmemiş, ülkenin tamamına yayılmış bir ceza adaleti sistemi kurma konusunda ülkenin sorumlu kurumlarının yetersizliği iddiaları gibi faktörlerin, Uzman Dairelerin kurulması gerekliliğini zorladığı ifade edilmektedir.^[100]

Bununla birlikte Uzman Dairelerin kuruluş düşüncesi de eleştirilmektedir. Zira bu Dairelerin kurulması, Kosova Arnavut halkını bastıracağı ve 1998-1999 yıllarındaki özgürlük savaşını lekeleyecek bir adaletsizliği doğuracağı; Kosova dâhil eski Yugoslavya Federasyonunda her yerde işlenen vahşet için saldırgan Sırp ordusu ve polisi üyelerinin özel bir mahkeme yoluyla cezalandırılmadan bırakılmasına rağmen, kendisini koruyan bir ülkenin savunma militanlarının üyelerinin ikinci kez yargılanmasının insanlık tarihinin ilk vakası olduğu; bazı UÇK komutanlarının Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile yüzleşmesine ve bazılarının da Sırbistan'daki Sırp mahkemeleri tarafından cezalandırılmaları gerçeğine rağmen, Özel Dairelerin kurulmasının, ülkesini savunanların ve kurbanların cezalandırıldığı; saldırgan devlet lehine bir durum oluşturan tehlikeli bir örnek meydana getirdiği; bu ve diğer sebepler yüzünden uluslararası toplumun Kosova ve halkı aleyhine adaletsiz bir muamelede bulunduğu gibi gerekçelerle eleştirilmiştir.^[101] Tüm bu durumların Uzman Dairelere *sui generis* nitelik veren unsurlar olduğu ifade edilmektedir. Bu unsurların başında, Uzman Dairelerin uluslararası çifte yargılamaya neden olması gösterilmektedir. Zira 1998-1999 yıllarındaki savaş suçları ve insanlığa karşı suçların başlangıçta Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından, şimdi de bazı uluslararası özellikleri olan Kosova Uzman Daireleri tarafından yargılanacağı ve yargılamaların sadece UÇK asker ve komutanlarına yönelik olduğu, saldırganlığı değil savunmayı yargıladığı, Arnavut milliyetine mensup kişiler aleyhine etnik ölçüt temeline dayalı ayrımcı bir yargılama oluşturulduğu ifade edilmektedir. Bu durumun istikrarsızlığa yol açacağı ileri sürülmektedir.^[102]

Uzman Dairelerin kuruluş aşamasında isimlendirme konusu da gündeme gelmiştir. Başlangıçta mekanizmanın, "özel mahkeme (special court)" olarak isimlendirilmesi eğilimi söz konusu iken, bu durumun sorunlu olduğu düşüncesi

[100] Azem Hajdari, "Several Characteristics of the Special International Court for Kosovo", *European Scientific Journal*, Vol. 12, No. 19, July 2016, s. 149.

[101] Ibid, s. 150. Ayrıca Uzman Dairelerin ileride karşılaşılabileceği çeşitli sorunlar hakkında bkz. Azem Hajdari, "Several Features the Special Court for Kosovo and Challenges that May Face during the Proving the Process of Concrete Criminal Cases", *Journal of Studies in Social Sciences*, Vol. 16, No. 1, 2017, s. 83 vd.

[102] Hajdari, *Several Features*, s. 88 vd.

ile bunun yerine “uzman (specialist)” nitelendirmesinde karar kılınmıştır.^[103] Zira “özel mahkeme” düşüncesi, doğal yargıç ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Bununla birlikte, “uzman (specialist)” mahkemelerin de, eşitlik ilkesinin zıddı olarak görülen ve Hollanda, Almanya ve İtalya anayasalarında açıkça yasaklanan bir çeşit özel mahkeme (special court) olduğu ve bu durumun doğal yargıç ilkesine aykırı olduğu ifade edilmektedir.^[104] Anlaşıldığı kadarı ile Uzman Daireler, Kosova yargı sistemi içinde bir çeşit “ihtisas mahkemesi” olarak tasarlanmıştır.^[105] Zira mevcut yargı sisteminden ayrı olarak kurulacak bir özel mahkemenin, doğal yargıç ilkesine aykırılık teşkil etmesi ve tartışmaları beraberinde getirmesi söz konusu iken, “Uzman Daireler” nitelendirmesinin

[103] Andrea Capussela, “The paradoxical Kosovo ‘special court’ was a guarantee of political stability – that is why the ruling class wanted it”, *South East Europe Blog* (02 July 2015), <http://blogs.lse.ac.uk/lsee/2015/07/02/the-paradoxical-kosovo-special-court-was-a-guarantee-of-political-stability-that-is-why-the-ruling-class-wanted-it/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017).

[104] Andrea Loreanzo Capussela, “The EU in Kosovo: Crime and Punishment”, <http://www.politico.eu/article/the-eu-in-kosovo-crime-and-punishment/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017). Kosova’nın siyasi liderlerinden birisi olan ve bu tür bir yargılamaya karşı çıkan Albin Kurti’ye göre “Özel Daire” ismi, Kosova yargı gücünü dışlayan ve devletin kendisinden çok daha güçlü bir sistemin inşa edilmekte olduğunu gizlemek için düşünülmüştür. Oysa bu mahkemenin nasıl yapılandırıldığına bakarsak, görülenler şunlardır; Özel Mahkemenin yargıç ve savcılarını Kosova Mahkemeleri Konseyi seçmeyecek, Kosova Mahkeme Konseyine karşı hiçbir sorumluluk taşımayıp, hiçbir açıklama zorunlulukları olmayacaktır. Yani Özel Mahkeme, başka devletlerle uluslararası anlaşmalar yapma hakkına sahip olup ve bu şekilde Kosova’yı Kosova Parlamentosunun onayını alma gereği duymadan uluslararası yükümlülüklerin altına sokacaktır. Mahkeme ofislerinin büyük kısmı Kosova dışında olup, dolayısıyla yargı ve ceza süreci de, Kosova toprakları dışında gerçekleşecektir. Bunun diğer anlamı, vatandaşların ülkesine iade hakkının Kosova Parlamentosunda tartışılıp karar alınmasına gerek duyulmaması çok net olarak bir “Özel Daire” ile değil, Kosova Devleti’nin üzerinde olan bir “Özel Mahkeme” ile karşı, karşıya olduğumuzu göstermektedir. Bu noktada eğer isim bir şeyleri gizlemeye çalışıyorlarsa, “özel” lakabı da, dış güçlerin bize sürekli olarak bir *sui generis* vaka olarak baktığını göstermektedir.” <http://politikaakademisi.org/2015/05/12/albin-kurti-ile-roportaj/> (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

[105] Belirli nitelikteki uyumsuzluklara bakmak için kurulmuş olan mahkemelere “ihtisas mahkemeleri” denir. İhtisas mahkemeleri, kapsamı kanun ile belirlenen belirli bir alandaki anlaşmazlık veya uyumsuzluktan doğan davalar için görevli olan yargı yerleridir. İhtisas mahkemelerinin baktığı işler, genel değil, özel niteliklidir; belirli kişiler ya da konular bakımından sınırlandırılmıştır. İhtisas mahkemeleri, yalnız özel kanunlarında gösterilmiş olan davalara bakarlar. Bunun dışındaki işler ve davalar, genel mahkemelerin görev alanına girer. Asıl olan, bir davanın genel mahkemede görülmesidir. Özel mahkemede bakılacağına ilişkin özel bir kanun hükmü bulunmayan her dava, genel mahkemede görülür. Bu bakımdan ihtisas mahkemelerinin görevleri istisnai niteliktedir. Levent Ünsal, “Örgütlü Suçlulukta İhtisas Mahkemeleri”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt 4, Sayı 32, 2012, s. 37 vd.

bu algıyı kırmaya yönelik bir çaba olarak, zaten faaliyette olan Kosova yargı sistemine ihtisas mahkemeleri olarak eklendiği düşünülebilir. Bununla birlikte Uzman Daireleri ifade etmek amacıyla, “özel mahkeme” ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir.^[106] Biz makalemizde Kanundaki kullanımın aslına uygun olarak, “Uzman Daireler” isimlendirmesini tercih ettik.

Henüz yargılama faaliyetine başlamayan Kosova Uzman Daireleri, ulusal ve uluslararası özelliklere sahip “melez” bir yargı mekanizmasıdır.^[107] Uzman Dairelerinin, uluslararası, ulusal ya da melez bir niteliğine sahip olduğunu belirleyebilmek için kuruluşu, yapısı, yetkileri ve bağlı olduğu hukuk kuralları açısından bir değerlendirme yapmak ve bu değerlendirme yapılırken de, Uzman Dairelerin uluslararası ve ulusal özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Uzman Daireler, bu açıdan hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk unsurları içermektedir. Aşağıda Uzman Dairelerin uluslararası ve ulusal özellikleri değerlendirilecektir.

b) Kosova Uzman Dairelerinin Yetkisi

i) Zaman Bakımından Yetkisi

Kosova Uzman Dairelerinin zaman bakımından yetkisi (*ratione temporis*), 1 Ocak 1998 ve 31 Aralık 2000 tarihleri arasında işlenen ve konu bakımından yetkisine giren suçları kapsamaktadır (mad. 7). Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisine girse de, bu tarihlerin dışında işlenen suçları yargılama yetkisi yoktur. Bu üç yıllık zaman dilimi, savaş öncesi, savaş dönemi ve savaş sonrası süreci içermektedir. Belirli bir zaman diliminde işlenen suçları yargılama yetkisine sahip olması bakımından, Uzman Daireler *ad hoc* nitelik taşımaktadır. Zira Uzman Daireler, yetki alanına giren suçların yargılanmasını tamamladıktan sonra faaliyetini sona erdirecektir.^[108] Melez mahkemeler, genel olarak zaman bakımından yetki itibarıyla belirli dönemleri kapsamaları bakımından *ad hoc* niteliktedir.^[109]

[106] Bkz. Hajdari, *Several Features*.

[107] Melez mahkemeler konusundaki terminoloji farklılıklarına bir örnek olarak, uluslararası ceza yargılaması alanında, “bölgelleşme” süreci için daha ileri bir adımı temsil ettiği ifade edilen Uzman Dairelerin, “karma” ya da “uluslararasılaşmış” olarak nitelendirildiği de görülmektedir. Kai Ambos, *Treatise on International Criminal Law, Volume III: International Criminal Procedure*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 33.

[108] Hajdari, *Several Characteristics*, s. 156. Anlaşma çerçevesinde Uzman Dairelerin yetkisi, beşer yıllık dönemler bakımından geçerlidir. Anayasa mad. 162.13, 162.14.

[109] Bununla birlikte, daha önce de ifade edildiği gibi, öğretilerde *ad hoc* mahkeme kavramı, genellikle Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası

ii) Yer Bakımından Yetkisi

Kosova Uzman Dairelerinin yer bakımından yetkisi (*ratione loci*), 1 Ocak 1998 ve 31 Aralık 2000 tarihleri arasında yürürlükte olan uygulanabilir ceza kanunları uyarınca Kosova mahkemelerinin yer bakımından yetkisine uygun olarak, Kosova'da icrasına başlanan ya da işlenen ve konu bakımından yetkisine giren suçları kapsamaktadır (mad. 8). Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisine giren suçları yargılayabilmesi için, söz konusu suçların Kosova'da işlenmiş olması ya da Kosova'da icrasına başlanmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu suçların Uzman Dairelerin yer bakımından yetkisine girebilmesi için, Kosova'da icrasına başlanılmış olup, Kosova'da ya da Kosova dışında tamamlanmış olması ya da Kosova dışında icrasına başlanılmış olup, Kosova'da tamamlanmış olması gerekmektedir.^[110]

iii) Kişi Bakımından Yetkisi

Kosova Uzman Dairelerinin kişi bakımından yetkisi (*ratione personae*), gerçek kişileri kapsamaktadır (mad. 9/1). 1 Ocak 1998 ve 31 Aralık 2000 tarihleri arasında yürürlükte olan uygulanabilir ceza kanunları uyarınca Kosova mahkemelerinin aktif ve pasif kişisel yetkisine ve yer bakımından yetkisine uygun olarak, Kosova Uzman Dairelerinin kişi bakımından yetkisi, Kosova/Yugoslavya Federal Cumhuriyeti vatandaşı olan kişileri ya da söz konusu suçlar nerede işlenmiş olursa olsun, Kosova/Yugoslavya Federal Cumhuriyeti vatandaşı olan kişilere karşı konu bakımından yetkisi kapsamındaki suçları işleyen kişileri kapsamaktadır (mad. 9/2). Sonuç olarak Uzman Dairelerin kişi bakımından yetkisi, Kosova vatandaşı olsun ya da olmasın tüm kişileri kapsamaktadır. Bu hükmün, Uzman Dairelerin Arnavutluk Cumhuriyeti vatandaşlarını da yargılayabileceği anlamına geldiği ifade edilmektedir.^[111]

iv) Konu Bakımından Yetkisi

Kosova Uzman Dairelerinin konu bakımından yetkisi (*ratione materiae*), öncelikle Kanununun 12-16. maddelerin de düzenlenen suçları kapsamaktadır (mad. 6.1). Kanun, 12. madde ile açıkça uluslararası hukuka atıf yapmaktadır.

Mahkemesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu iki durum birbiri ile karıştırılmamalıdır. Higonnet, *Restructuring Hybrid*, s. 352.

[110] Bu durumda savaş sırasında bir Kosova vatandaşlarıyla ilgili bile olsa, Sırbistan sınırları içerisinde kalan Presheva Vadisinde bir suç işlenmiş olması durumunda Uzman Daireler yetkisiz olacaktır. Hajdari, *Several Features*, s. 95.

[111] *Ibid*, s. 95.

Buna göre Uzman Daireler, uluslararası örf ve adet hukukunu, uluslararası örf ve adet hukuku ile uyumlu olduğu ölçüde Kosova ceza hukukunu uygulayacaktır (mad. 12). Yargıçlar, suçun işlendiği zamandaki uluslararası örf ve adet kurallarını belirlerken, ad hoc mahkemeler, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve diğer ceza mahkemelerinin içtihatları gibi uluslararası hukukun ikincil kaynakları da dâhil, uluslararası hukuk kaynaklarından yararlanabileceklerdir (mad. 3.3).^[112]

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin Raporunda da belirtilen, uluslararası hukuka göre insanlığa karşı suçlar (mad. 13), uluslararası hukuka göre savaş suçları (mad. 14) ve Kosova hukukuna göre çeşitli suçlar da (mad. 15) Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisine girmektedir. 13. maddenin, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine ve Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesine de atıf yaptığı görülmektedir. Uzman Daireler, aynı zamanda yargılamalarını ceza adaleti standartlarına ilişkin uluslararası insan hakları hukukuna göre yapacaktır (mad. 3.2.e).

Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisi, Kosova iç hukukunu da kapsamaktadır. 20 Nisan 2012 tarihli Kosova Cumhuriyeti Ceza Kanununun^[113] XXXII. Bölümünün 384-386, 388, 390-407, XXXIII. Bölümünün 409-411, 415, 417, 419, 421 ve XXXIV. Bölümünün 423-424. maddelerinde düzenlenen suçlar, Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisine dâhildir (mad. 6.2 ve 15.2). UNMIK'in 1999/24 sayılı Tüzüğüne uygun olarak, Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisi, ayrıca geçmiş ceza düzenlemeleri bakımından 1976 Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 1977 Kosova Sosyalist Özerk Bölge Ceza Kanunu ya da 1989 ve 27 Ekim 2000 tarihleri arasında yürürlükte olan daha lehe olan kanunları da kapsamaktadır (mad. 15.1).

Kanunda uluslararası hukuka göre insanlığa karşı suç (mad. 13) ve savaş suçu (mad. 14) oluşturan eylemlerinden dolayı, Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ya da sorumlu Hükümet görevlileri dâhil suçlanan kişilerin resmi makamları, ne bu kişilerin ceza sorumluluklarını ortadan kaldıracaktır ne de cezalarını hafifletecektir (mad. 16.1.b). Diğer çeşitli melez mahkeme örneklerinde olduğu gibi, Uzman Dairelerin konu bakımında yetkisine giren suçlar bakımından af yasağı getirilmiştir.^[114]

[112] Bununla birlikte Uzman Dairelerin, söz konusu mahkemelerin kararlarına uyma yükümlülükleri yoktur. Shkëlzen Selimi, "The Specialist Court for Kosovo: Continuity or Departure from the Hybrid Courts Model?", *Academicus-International Scientific Journal*, Nr. 13, 2016, s. 37.

[113] Code No. 04/L-082, "Criminal Code of the Republic of Kosovo".

[114] Örneğin Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri, Lübnan Özel Mahkemesi.

Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisi, diğer bir ifadeyle uygulayacağı hukuka bakıldığında, uluslararası hukuku uygulama konusunda yetkilendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla uygulanacak hukuk açısından bakıldığında Uzman Daireler, hem uluslararası hukuku hem de ulusal hukuku uygulaması dolayısıyla melez bir özellik göstermektedir. Uzman Daireler, bu bakımdan Lübnan Ceza Kanununun uygulandığı Lübnan Özel Mahkemesi dışında, diğer melez mahkemelerle benzerlik göstermektedir. Zira bu mahkemelerde ulusal ve uluslararası hukuk, mahkemelerin konu bakımından yetkisine girmektedir.

v) Yarışan Yetkiler Sorunu

Kanunda Uzman Daireler ile diğer mahkemeler arasındaki yetki çatışması sorunu da düzenlenmiştir. Buna göre, yetkisi dâhilindeki yargılamalarda Uzman Daireler, Kosova'daki diğer mahkemelere göre önceliğe sahip olacaktır (mad. 10.1). Soruşturma ve yargılamanın herhangi bir aşamasında, Uzman Daireler ya da Uzman Savcı, Kosova'daki herhangi bir savcı ya da mahkemeden, yetkisi içindeki yargılamaların kendilerine nakline karar verebilir. Devlet savcısı ya da mahkeme, söz konusu davaya ilişkin tüm dosyaları Uzman Dairelere göndermek zorundadır. Uzman Dairelerin nakil kararı, kesin ve bağlayıcıdır (mad. 10.2). Uzman Dairelerin bu yetkisi, EULEX yargıç ve savcılarının bakımından da geçerlidir. Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcılarının Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımları Hakkındaki Kanun, Uzman Daireler önündeki davalarda uygulanmayacaktır (mad. 10.3). Diğer Kosova mahkemeleri ve savcılarının da, Uzman Dairelerin yetki alanına giren davaları, gecikmeksizin Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisine bildirme yükümlülüğü vardır (mad. 11). Yarışan yetkiler açısından diğer çeşitli melez mahkeme örneklerinde olduğu gibi, Uzman Daireler, yetkisi dâhilindeki yargılamalarda Kosova'daki diğer mahkemelere göre önceliğe sahip olacaktır.^[115]

c) Kosova Uzman Dairelerinin ve Uzman Savcılık Ofisinin Yapısı

Kanuna göre Uzman Dairelerin ve Uzman Savcılık Ofisinin yapısı temel olarak, *i*) Uzman Daireler ve *ii*) Uzman Savcılık Ofisinden oluşmaktadır (mad. 24).

i) Uzman Daireler

Uzman Daireler, Daireler ve Yazmanlıktan oluşmaktadır (mad. 24.1). Daireler, *i*) Temel Yargılama Dairesi (Basic Court Chamber), *ii*) Temyiz Dairesi (Court of Appeals Chamber), *iii*) Yüksek Mahkeme Dairesi (Supreme Court Chamber)

[115] Örneğin Sierra Leone Özel Mahkemesi, Lübnan Özel Mahkemesi.

ve iv) Anayasa Mahkemesi Dairesidir (Constitutional Court Chamber). Temel Yargılama Dairesi, üç yargıç ve bir yedek yargıçtan, Temyiz Dairesi, Yüksek Mahkeme Dairesi ve Anayasa Mahkemesi Dairesi ise her biri üç yargıçtan oluşmaktadır (mad. 25.1).

Uzman Daireler, Kosova Anayasal sistemi içinde kurulmasına rağmen, yargı sistemi içinde dikey olarak bütünleşmiş bir şekilde özerk olarak faaliyet gösterecektir.^[116] Kanuna göre Uzman Daireler, görevlerini yerine getirirken bağımsız davranacaklardır (mad. 3.1). Uzman Daireler, Kosova yargı sistemi^[117] içinde faaliyet gösteren ancak sadece uluslararası yargıçlardan oluşan bir ceza yargılama mekanizması olarak kurulmuştur. Zira Uzman Dairelerin her seviyesi, Kosova yargı sisteminde karşılık gelen yargı aşamaları ile ilişkilendirilmiş ve ceza yargılamaları yapan ek daireler olarak kurulmuştur. Örneğin Anayasa Mahkemesi Uzman Dairesi, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin konu bakımından yetkisine giren meselelerde, anayasal başvuruları inceler (mad. 3.1) ve bu konuda Anayasanın yorumlanması bakımından nihai mercidir (mad. 49.1). Dolayısıyla Kosova Uzman Daireleri, Kosova yargı sistemi içinde faaliyet gösteren ihtisas yargı mercileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle Kosova Uzman Daireleri, Kosova yargı sisteminin bir parçasıdır ve uluslararası mahkeme olarak nitelendirilemez.

Uzman Daireler, şekli olarak Kosova yargı sistemi içinde faaliyet gösteren bir mekanizma olarak kurulmakla birlikte (mad. 1.2, 3.1), bağımsız hukuksal rejime sahip olacaktır. Melez mahkemelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri bakımından olağan karşılansa da, bir uluslararası mahkeme gibi (bir bakıma Ceza Muhakemesi Kanunu olan) Usul ve Delil Kuralları^[118] ile kendi sistemini oluşturacağı, uygulamada Uzman Dairelerin Kosova hukuksal sistemi çerçevesi dışında faaliyet göstereceği ifade edilmektedir.^[119]

[116] Dren Doli at.al., *Promising Early Years: The Transformative Role of the Constitutional Court of Kosovo*, Analitika-Center for Social Research, Sarajevo, 2016, s. 23. Kosova Anayasa Mahkemesi, bu durumun Anayasa aykırı olduğu iddiası ile yapılan başvuruyu reddetmiştir. Karar için bkz. Constitutional Court of the Republic of Kosovo, "Assessment of an Amendment to the Constitution of the Republic of Kosovo proposed by the Government of the Republic of Kosovo and Referred by the President of the Assembly of the Republic of Kosovo on 9 March 215 by Letter No. 05-433/DO-318", Judgment in Case No. Ko26/15, 15 April 2015.

[117] Kosova yargı sistemi için bkz. Law No. 03/L-199, "Law on Courts".

[118] Yargılamaların usul hukuku, Uzman Daire Yargıçları toplantısında kabul edilen Usul ve Delil Kuralları ile düzenlenecektir (mad. 19.1).

[119] Selimi, *The Specialist Court*, s. 36-37.

Yargıçları atama usulü de Kanunda düzenlenmiştir. Buna göre, en az ikisi uluslararası ceza deneyimine sahip uluslararası yargıçlardan oluşan bir Seçim Paneli, Uluslararası Yargıçlar Listesinde yer alabilecek nitelikteki yargıç adaylarını belirleyecek ve adayları, tavsiyeleri ile birlikte AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanına sunacaktır. AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı, adaylar arasından Uzman Dairelerde görev yapacak Uluslararası Yargıçlar Listesini belirleyecektir (mad. 28). Kanunda Uluslararası Yargıçlar Listesinde kaç yargıcın yer alacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Uluslararası Yargıçlar Listesindeki yargıçların sayısı, Uzman Dairelerin etkin çalışmasını sağlayabilecek bir seviyede olacaktır. Bu seviyenin altına düşmesi durumunda, eksiklik aynı yöntemle doldurulacaktır (mad. 29). AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı, Uluslararası Yargıçlar Listesinde yer alan yargıçlar arasından bir Uzman Daireler Başkanı (mad. 32.1) ve yardımcısını (mad. 32.4) atayacaktır.^[120] Daha sonra Uzman Daireler Başkanı, Uluslararası Yargıçlar Listesinde yer alan yargıçlar arasından Dairelerde görev yapacak yargıçları atayacaktır (mad. 33.1) ve atayacağı yargıçlardan oluşan Yargılama Panelleri (Trial Panel) oluşturacaktır (mad. 40.1). Dolayısıyla yargıçların atanması konusunda Kosova makamlarının herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu durum, Kosova Uzman Dairelerini diğer Kosova mahkemelerinden farklı kılmakta ve uluslararası boyutunu öne çıkarmaktadır.^[121]

Uzman Dairelere münhasıran atanan yargıç ve savcılarının tamamı uluslararası yargıç ve savcılardan^[122] oluşmaktadır. Uzman Dairelere atanan hiçbir yargıç ya da savcı, Kosova vatandaşı değildir. Bunun yanında yargıç ve savcılar, Kosova makamları tarafından değil, AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı tarafından atanmaktadır. Bu durum, Uzman Daireleri, diğer melez mahkemelerden farklılaştırmaktadır. Zira diğer melez mahkemelerin oluşumunda yerel yargıçların görev yapmaları, kurucu belgeleri ile teminat altına alınmıştır. Bununla birlikte, Uzman Dairelerde yerel yargıçlar görev yapmamaktadır. Bu farklılık, Uzman Daireleri, melez mahkemeler arasında bu yönüyle *sui generis* kılmaktadır.^[123] Yerel yargıçların mahkemenin oluşumunda yer almaması, *ad hoc* mahkemeler bakımından da söz konusudur. Bu açıdan Uzman Daireler,

[120] Yargıçların ve Uzman Daireler Başkanının görev süreleri dört yıldır (mad. 30.3, 30.4). Başkanlık görevine Ekaterina Trendafilova atanmıştır.

[121] UNMIK ve EULEX yargıçları dışındaki yerel yargıçlar kastedilmektedir. UNMIK ve EULEX yargıçlarının atanmaları daha önce ele alınmıştır.

[122] Savcılarının atanması, aşağıda ele alınacaktır.

[123] Oluşumu açısından Uzman Dairelerin “uluslararası mahkeme” olarak nitelendirildiği de görülmektedir. Robert Muharremi, “The Kosovo Specialist Chambers and Specialist Prosecutor’s Office”, *American Society of International Law*, Vol. 20, Iss. 11, 2016, <https://>

ad hoc mahkemelere benzemektedir. İlgili toplulukların gözünde, melez mahkemelerin meşruiyeti bakımından mahkemenin oluşumunda yerel personelin varlığına dikkat çekilmektedir. Yerel personel eksikliğinin tartışma konusu olabileceği ifade edilmektedir.^[124]

Yazmanlık ise, Uzman Dairelere idari hizmetler sunmakla yükümlüdür (mad. 34.1) ve bir Yazman ve yeteri kadar personelden oluşur (mad. 34.2). Yazman, AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı tarafından atanır (mad. 34.4) ve görev süresi dört yıldır (mad. 34.5).

ii) Uzman Savcılık Ofisi

Kanuna göre Özel Soruşturma Görev Gücü (SITF) üzerinde yönetim yetkisi olan Uzman Savcılık Ofisi (mad. 24.2), Uzman Dairelerin yetkisi içindeki suçlardan sorumlu kişileri araştırma ve soruşturmakla görevlidir (mad. 35.1) ve işlevlerini yerine getirirken Uzman Dairelerden, Kosova'daki diğer savcılık makamlarından bağımsızdır, herhangi bir hükümetten talimat alamazlar (mad. 35.5). Uzman Savcılık Ofisi, Uzman Savcı, savcılar, polis ve gerekli diğer personelden oluşmaktadır. Savcılar ve personel, Uzman Savcının tavsiyesi ile AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı tarafından atanacaktır (mad. 35.9). SITF Başsavcısı, Uzman Savcı olarak AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyon Başkanı tarafından atanacaktır (35.6). Bu göreve 1 Eylül 2016 tarihinde, daha önce Bosna-Hersek Mahkemesi Savaş Suçları Dairesinde çalışan ABD'li SITF Başsavcısı David Schwendiman atanmıştır.^[125] Uzman Savcılık Ofisi polisi, Kosova hukukuna göre Kosova polisinin yetkilerine sahip olacaktır (mad. 35.3).

d) Yargılama Süreci

Uzman Savcılık Ofisindeki Uzman Savcı, diğer savcılar ve polis, Uzman Dairelerin yetkisi dâhilindeki suçlardan cezai olarak sorumlu kişiler için soruşturma yapma yetkisine sahiptir (mad. 38.1). Uzman Savcı, suçun işlendiği konusunda makul şüpheye ulaşması durumunda, hazırlayacağı iddianameyi delillerle birlikte Uzman Dairelere sunacaktır (mad. 38.4).

www.asil.org/insights/volume/20/issue/11/kosovo-specialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

[124] Selimi, *The Specialist Court*, s. 36.

[125] <https://www.scp-ks.org/en/specialist-prosecutors-office/specialist-prosecutor> (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

Hazırlanan iddianame, Ön Duruşma Yargıçsı (Pre-Trial Judge) tarafından incelenir ve kabul veya reddedilir (mad. 39.2). Ön Duruşma Yargıçsı davanın duruşmaya hazır olduğuna karar verdikten sonra, Uzman Daireler Başkanı, atayacağı yargıçlardan oluşan bir Yargılama Paneli (Trial Panel) oluşturur (mad. 40.1). Uzman Dairelerin yakalama ve tutuklama yetkisi bulunmaktadır (mad. 41.6). Yargılama Paneli, yargıçlarının oy çokluğu ile karar verir (mad. 43.2). Yargılamaların usul hukuku, Uzman Daire Yargıçları toplantısında kabul edilen Usul ve Delil Kuralları ile düzenlenecektir (mad. 19.1).^[126]

Gözaltı süresi kırk sekiz saattir (mad. 41.3.) Sanıklar, suçsuzluk karinesinden yararlanacaklardır (mad. 21.4). Ayrıca Kanun çifte yargılamayı yasaklamaktadır. Buna göre Uzman Daireler tarafından yargılanmış bir kişi, Kosova mahkemelerinde yargılanamayacak, Kosova mahkemelerinde ya da Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanmış bir kişi, Uzman Daireler tarafından yargılanamayacaktır (mad. 17).

Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin resmi dilleri, Arnavutça, Sırpça ve İngilizcedir. Ön duruşma yargıçsı ya da panel, bu dillerden herhangi birisini çalışma dili olarak belirleyebilir (mad. 20).^[127]

Uzman Dairelerin yargılama sistemi üç dereceli olarak düzenlenmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, temel yargılama, Yargılama Paneli tarafından yapılır. İkinci derece yargılama aşamasında Temyiz Paneli bulunmaktadır. Üçüncü derecede ise Yüksek Mahkeme Paneli bulunmaktadır.

Uzman Dairelerin, tutuklama gibi ara kararlarına karşı Temyiz Paneline itiraz etmek mümkündür (mad. 45.1). Uzman Dairelerin Temyiz Paneli, aynı zamanda Yargılama Paneli tarafından verilen hükümlere karşı yapılan başvuruların temyiz incelemelerini de yapar (mad. 46.1). Temyiz incelemesi, yeni bir yargılama değildir (mad. 46.2).

Uzman Dairelerin Yüksek Mahkeme Paneli, Temyiz Paneli ya da Yargılama Paneli tarafından verilen belirli hükümlere karşı yapılan başvuru incelemelerini yapacaktır (mad. 47.1). Kanunda olağanüstü kanun yolu olarak yargılamanın iadesi de düzenlenmiştir (mad. 48).

[126] Anayasa mad. 162.6. 17 Mart 2017 tarihinde Uzman Dairelerin ve Uzman Savcılık Ofisinin Usul ve Delil Kuralları kabul edilmiştir. The Rules of Procedure and Evidence Before the Kosova Specialist Chambers, KSC-CC-PR-2017-01/F00001/A01, 27/03/2017. Ancak kabul edilen metin, Anayasa Mahkemesi Dairesi tarafından Anayasaya aykırı bulunmuş ve bunun üzerine metin revize edilmiştir. Revize edilen metin için bkz. KSC-BD-03/Rev1/2017.

[127] Anayasa mad. 162.9.

Daha önce de ifade edildiği gibi, bu üç dereceli yargılama sisteminin dışında, Kanunda ayrıca Anayasa Mahkemesi Uzman Dairesi düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi Uzman Dairesi, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin konu bakımından yetkisine giren meselelerde, anayasal başvuruları inceler (mad. 3.1) ve bu konuda Anayasanın yorumlanması bakımından nihai mercidir (mad. 49.1).

e) Verilecek Cezalar ve Cezaların İnfazı

Uzman Daireler, suçlu bulunan kişilere en fazla ömür boyu hapis cezası verme yetkisine sahiptir (mad. 44.1). Uzman Daireler, bir kişiyi uluslararası bir suçtan veya iç hukuka ilişkin bir suçtan dolayı suçlu bulursa, suçun işlendiği zamandaki Kosova hukukunu göz önünde bulunduracaktır (mad. 44.2, 44.3). Uzman Daireler, hapis cezasının yanında, eski hale getirmeye, mağdurlara tazminat ödemeye, suçtan elde edilen mallar, varlıklar ve kazançlara el konulmasına da karar verebilecektir (mad. 44.6).

Hapis cezası, mahkûm olmuş şahısları kabul etmek istediklerini Uzman Dairelere bildiren devletlerin arasından, Uzman Daireler Başkanının tayin ettiği bir devlette ve kabul eden devletin kanunlarına uygun olarak Uzman Dairelerin gözetiminde infaz edilecektir (mad. 50).^[128] Verilen hapis cezalarının ülke dışında infaz edilmesi, diğer çeşitli melez mahkeme örneklerinde de görülen bir uygulamadır.^[129]

f) Kosova Uzman Daireleri Kosova Mahkemelerinden Farklı Kılan Diğer Özellikler

Uzman Daireler, diğer Kosova yargısal kurumlarından farklı özelliklere sahiptir. Kosova mahkemelerinden farklı olarak, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin, hukuki kişiliği vardır (mad. 4.1).^[130] Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisi, görevlerini yerine getirebilmek amacıyla devletlerle, uluslararası örgütlerle ve diğer birimlerle anlaşma yapma yetkisine sahip olacaktır (mad. 4.2). Üçüncü devletlerle yargısal işbirliğine ilişkin herhangi bir anlaşma, Anayasanın 18. maddesine göre^[131] Kosova Meclisinin onayını gerektiren

[128] Anayasa mad. 162.8.

[129] Örneğin Sierra Leone Özel Mahkemesi, Lübnan Özel Mahkemesi.

[130] Anayasa mad. 162.4.

[131] Kosova Anayasasının 18.1. maddesine göre Meclisin üye tam sayısı üçte ikisinin oyuyla onay gerektiren anlaşmalar şunlardır: (1) toprak, barış, ittifaklar, siyasi ve askeri meseleler, (2) temel hak ve özgürlükler, (3) Kosova Cumhuriyeti'nin uluslararası örgütlere üyeliği, (4) Kosova Cumhuriyeti'nin mali sorumluluk üstlenmesi.

anlaşmalardan değilse, anlaşma yürürlüğe girmeden önce yalnızca Kosova Hükümetinin muvafakati yeterli olacaktır (mad. 4.4).^[132] Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisi, ayrıca, Kosova tarafından yapılan karşılıklı adli yardımlaşma anlaşmalarından yararlanabilir ya da karşılıklılık ilkesi temelinde yardım talebinde bulunabilir (mad. 55.2). Yine Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisi, görevlerini yerine getirebilmek için üçüncü devletlerle dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin anlaşmalar yapma yetkisine de sahiptir (mad. 56). Uzman Daireler ve Yazmanlık, mahkûm olmuş şahısları kabul etmek istediklerini Uzman Dairelere bildiren devletlerle hapis cezasının yerine getirilmesi konusunda anlaşmalar yapma yetkisine sahiptir (mad. 57.1).

Görüldüğü gibi, *ad hoc* mahkemeler Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Mahkemesi Statülerinin aksine, Kanunda Uzman Dairelerin, üçüncü devletlerin ulusal mahkemelerine karşı bir üstünlüğünden bahsedilmemiştir ve Uzman Daireler bu yönden Sierra Leone Özel Mahkemesi ve Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Dairelerine benzemektedir. Zira melez mahkemelerin genel olarak niteliklerinden biri, bu mahkemelerin diğer ulusal mahkemelere bir üstünlüğünün bulunmamasıdır.

Uzman Dairelerin yetkisi, Kosova Anayasasının 65 (15). maddesine göre çıkarılacak herhangi bir af kanunu ile sınırlandırılmayacaktır. Herhangi bir af, soruşturma ve cezalandırmaya engel teşkil etmeyecektir (mad. 18). Uzman Dairelerin hükümleri, Anayasanın 84 (29). maddesi uyarınca Kosova Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu bireysel af yetkisine konu olamazlar (mad. 51.1).

Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin bina, mülk, evrak ve personeli, Kosova'da 20 Şubat 2008 tarihli 03/L-033 sayılı Kanunda^[133] yer alan ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahiptir. Ayrıca, avukatlar, uzmanlar, tanıklar ya da Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin faaliyetlerinin bir parçası olarak faaliyet gösteren kişiler de aynı ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahiptir (mad. 52.1). Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin bina, mülk, fon, alacak, arşiv ve zabıtları, dokunulmaz ve arama, el koyma, müsadere gibi Kosova makamlarının her türlü müdahalesinden bağımsızdır (mad. 52.2).

Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisinin arşivleri kendi mülküdür ve Kosova dışında muhafaza edilecektir (mad. 61.1). Bu arşivler nerede olursa olsun dokunulmazdır (mad. 61.2). Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisinin belgeleri, zabıtları ve arşivleri, güvenlik ve gizlilik

[132] Anayasa mad. 162.5.

[133] Law No. 03/L-033, "Law on the Status, Immunities and Privileges of Diplomatic and Consular Missions and Personnel in Republic of Kosovo and of the International Military Presence and its Personnel".

nedeniyle Kosova'nın kamusal belgeleri olarak kabul edilemezler ve bunlara genel erişim hakkı yoktur (mad. 62.1).

Kosova'daki tüm kişi ve kuruluşlar, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisi ile işbirliği yapmak ve Uzman Daireler ya da Uzman Savcılık Ofisinin herhangi bir yardım talebini, talimatını, kararını gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar (mad. 53.1). Uzman Dairelerin kararları, diğer Kosova mahkeme ya da yargıçlarının kararları ile aynı güce sahiptir (mad. 53.2).

Uzman Daireler, seviyelerine göre Kosova yargı sistemi içindeki diğer tüm mahkemelere göre konu bakımından yetki konusunda önceliğe sahiptir (mad. 54.1). Uzman Daireler ya da Uzman Savcılık Ofisi, Kosova'daki diğer mahkeme ya da savcılıklardan konu bakımından yetkisine giren yargılama ve soruşturmaların kendilerine nakli talimatını verebilirler (mad. 54.2).

Uzman Daireler, Yazmanlık ve Uzman Savcılık Ofisi, Uzman Dairelerin konu bakımından yetkisine giren araştırma ve soruşturmalarda, diğer devletler, uluslararası örgütler ya da birimlerden yardım ve işbirliği talebinde bulunabilir ve 4. maddeye uygun olarak devletlerle, uluslararası örgütlerle ve diğer birimlerle bu amaçla anlaşma yapabilirler (mad. 55.1).

Uzman Dairelerin bütçesi,^[134] Kosova bütçesinden değil (mad. 63.1), AB tarafından sağlanmaktadır^[135] ve Uzman Daireler, Kosova mali denetim sistemine tabi değildir (mad. 63.3). Uzman Dairelerin bütçesi, diğer melez mahkeme örneklerinde olduğu gibi, yerel kaynaklardan değil, uluslararası fonlardan finanse edilmektedir.^[136]

Görüldüğü gibi, Kosova Uzman Daireleri, her ne kadar Kosova yargı sisteminin bir parçası olarak kurulmuş olsa da, yukarıda ifade edilen sahip oldukları farklı özellikleri dolayısıyla, uygulamada Kosova yargı sisteminden bağımsız

[134] Anayasa mad. 162.12.

[135] Marija Ristic, "Kosovo's New War Court: How Will it Work?", *Balkan Transitional Justice*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/how-will-special-kosovo-court-work-08-05-2015> (Erişim Tarihi: 14.08.2017). AB Konseyi, 15 Haziran 2016-14 Aralık 2016 döneminde, Kosova'daki operasyonlarına ve 14 Haziran 2017 tarihine kadar devam edecek olan Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisine yönelik olarak 63,6 milyon Avro tutarındaki kombine bütçeye onay vermiştir. Onaylanan bütçenin 29,1 milyon Avroluk kısmı, Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisini desteklemek üzere kullanılacaktır. <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/eulex-kosova-gorev-suresi-uzatildi-butce-onaylandi-5794> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

[136] Bununla birlikte, suçlama yöneltilen kişilere Kosova bütçesinden ödeme yapılması hakkı tanınmıştır. Bkz. Law No. 05/L-054, "Law on Legal Protection and Financial Support for Potential Accused Persons in Trials Before the Specialist Chambers".

bir mahkeme gibi faaliyet göstereceğe benzetilmektedir. Zira Dairelerin sistemin her kademesinde ayrı örgütlenmesi, kararlarının ve içtihatların diğer mahkeme karar ve içtihatlarından farklılaşmasına yol açabilecektir. Ayrıca Dairelerin hukuki kişiliğe sahip olması, uluslararası yargıçlardan oluşması, Kosova dışında faaliyet göstermesi, diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle anlaşma yapma yetkisine sahip olması, Dairelerin çeşitli ayrıcalıklara sahip olması, arşivlerinin kendi mülkü olması ve Kosova dışında muhafaza edilmesi, Dairelere adeta bir uluslararası mahkeme özelliği vermektedir.

SONUÇ

Kosova'da yaşanan insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması amacıyla çeşitli girişimler başlatılmıştır. Kosova'daki mevcut yargı sistemi çerçevesinde, Uluslararası Yargıç-Savcı Programı (IJP) hayata geçirilmiş ve böylece Kosova'da islenen insancıl hukuk ihlallerini yargılama olanağı doğmuştur. Uluslararası Yargıç/Savcıların Atanması ve/veya Yerlerinin Değiştirilmesine İlişkin” Tüzük ile Özel Temsilcinin onayı ile Yargı İşleri Bölümüne, üç yargıçtan oluşan ve daha sonra “Tüzük 64 Panelleri” olarak adlandırılan panellere, birisi başkanlık görevini üstlenmek üzere, en az iki uluslararası yargıç atama yetkisi verilmiştir. Tüzük 64 Panelleri, öğretide ulusal ve uluslararası unsurlar birleştiği melez mahkemeler arasında kabul edilmektedir.

Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra, EULEX misyonu faaliyete geçmiştir. EULEX misyonu çerçevesinde yapılan düzenlemeler ile EULEX'e bağlı yargıç ve savcılar, diğer bazı suç tipleri yanında, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılamasında etkin rol almaya başlamışlardır. Bu düzenlemelerin en önemlisi, Kosova Cumhuriyet Meclisi tarafından kabul edilen Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcılarının Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımları Hakkındaki Kanundur. EULEX, UNMIK'in adalet işlerindeki sorumluluğunu tedricen devralmıştır.

Melez mahkemeler, ulusal ve uluslararası unsurların bir arada bulunduğu ceza yargılaması yapan mekanizmalardır. Kıyaslama yapılabilmesi amacıyla, makede belli başlı melez mahkemeler olan Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Dairelerini, Sierra Leone Özel Mahkemesini, Lübnan Özel Mahkemesini, Doğu Timor (Timor-Leste) Ciddi Suçlar Panelleri, genel hatlarıyla ele alındıktan sonra, Kosova Uzman Daireleri değerlendirilmiştir.

Kosova Uzman Dairelerinin kuruluşu, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi Raportörü Dick Marty tarafından hazırlanan Kosova'da İnsanlara İnsanlık Dışı Muamele ve Yasadışı

Organ Kaçakçılığı Konusundaki Raporu dayanmaktadır. Rapor, daha sonra Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi tarafından onaylanmış ve iddialara yönelik soruşturmalar, EULEX gözetiminde, bu amaçla kurulan Özel Soruşturma Görev Gücü (SITF) tarafından başlatılmıştır. Raporda, etnik azınlıklar ve siyasi rakiplere karşı çeşitli suçlar işlendiği, UÇK içindeki bir grubun, çatışmadan sonra ellerindeki esirleri Arnavutluk'a götürerek öldürdüğü ve bu kişilerin organlarını sattığı ve Kosova eski Başbakanı ve şimdiki Cumhurbaşkanı Haşim Taçi'nin de organ kaçakçılığı dâhil olmak üzere işlenen bazı suçlarda rolü olduğu iddia edilmiştir.

Kosova ve Avrupa Birliği arasında yapılan Kosova Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği Arasında Kosova'da Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Hakındaki Uluslararası Anlaşma ile Kosova, Kosova yargı sistemi içinde uzman bir mahkeme ve uzman bir savcılık ofisinin kurulması konusunda yükümlülük altına girmiştir. Mahkemenin Kosova'da kurulması öngörülmekle birlikte, iddiaların durumuna göre hassas yargılamaların Kosova dışında yapılması kararlaştırılmıştır. Kosova'nın kabul ettiği bu yükümlülük doğrultusunda, Anayasa değişikliğini gerçekleştirmiş ve Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisi Hakkındaki Kanunu kabul etmiştir.

Kosova Uzman Daireleri, melez niteliktedir. Kosova Uzman Dairelerinin zaman bakımından yetkisi, 1 Ocak 1998 ve 31 Aralık 2000 tarihleri arasında işlenen ve konu bakımından yetkisine giren suçları kapsamaktadır. Kosova Uzman Dairelerinin yer bakımından yetkisi, 1 Ocak 1998 ve 31 Aralık 2000 tarihleri arasında yürürlükte olan uygulanabilir ceza kanunları uyarınca Kosova mahkemelerinin yer bakımından yetkisine uygun olarak, Kosova'da icrasına başlanan ya da işlenen ve konu bakımından yetkisine giren suçları kapsamaktadır. Uygulanacak hukuk (*ratione materiae*) açısından bakıldığında Uzman Daireler, hem uluslararası hukuku hem de ulusal hukuku uygulaması dolayısıyla melez bir özellik göstermektedir. Yetkisi dâhilindeki yargılamalarda Uzman Daireler, Kosova'daki diğer mahkemelere göre önceliğe sahip olacaktır.

Uzman Daireler, şekli olarak Kosova yargı sistemi içinde faaliyet gösterecektir. Uzman Daireler, Daireler ve Yazmanlıktan oluşmaktadır. Daireler, *i*) Temel Yargılama Dairesi, *ii*) Temyiz Dairesi, *iii*) Yüksek Mahkeme Dairesi ve *iv*) Anayasa Mahkemesi Dairesidir. Temel Yargılama Dairesi, üç yargıç ve bir yedek yargıçtan, Temyiz Dairesi, Yüksek Mahkeme Dairesi ve Anayasa Mahkemesi Dairesi ise her biri üç uluslararası yargıçtan oluşmaktadır. Uzman Dairelerin oluşumunda yerel yargıçlar yer almamaktadır. Yargıç ve savcılar, Kosova makamları tarafından değil, AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Misyona Başkanı tarafından atanmaktadır. Bu açıdan Uzman Daireler, diğer melez mahkemeler arasında *sui generis* niteliktedir.

Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin, hukuki kişiliği vardır. Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin bina, mülk, evrak ve personeli, ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahiptir. Uzman Dairelerin bütçesi, Kosova bütçesinden değil, AB tarafından sağlanmaktadır ve Uzman Daireler, Kosova mali denetim sistemine tabi değildir. Uzman Daireler ve Uzman Savcılık Ofisinin resmi dilleri, Arnavutça, Sırpça ve İngilizcedir. Uzman Daireler, suçlu bulunan kişilere en fazla ömür boyu hapis cezası verme yetkisine sahiptir.

KAYNAKÇA

Al-Rashidi, Medwis, “The Special Court for Sierra Leone and the Special Tribunal for Lebanon: Lessons to be Learned from the Establishment, Composition and Jurisdiction of an International Tribunal”, *Ankara Law Review*, Vol. 9, No. 1, 2012

Ambos, Kai, *Treatise on International Criminal Law, Volume III: International Criminal Procedure*, Oxford University Press, Oxford, 2016

Aybay, Rona ve Oral, Elif, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

Bayıllıoğlu, Uğur, “Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?”, *TBB Dergisi*, Sayı 92, 2011

Bayıllıoğlu, Uğur, “Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi”, *AÜHFD*, Cilt 62, Sayı 2, 2013

Baylis, Elena, “Reassessing the Role of International Criminal Law: Rebuilding National Courts Through Transnational Networks”, *Boston College Law Review*, Vol. 50, Iss.1, 2009

Betts, Wendy S. at.al., “The Post-Conflict Transitional Administration of Kosovo and the Lessons-Learned in Efforts to Establish a Judiciary and Rule of Law”, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 22, Iss. 3, 2001

Bouhabib, Melia Amal, “Power and Perception: The Special Tribunal for Lebanon”, *Berkeley Journal of Middle Eastern & Islamic Law*, Vol. 3, No. 1, 2010

Capussela, Andrea, “The paradoxical Kosovo ‘special court’ was a guarantee of political stability – that is why the ruling class wanted it”, *South East Europe Blog* (02 July 2015), <http://blogs.lse.ac.uk/lsec/2015/07/02/the-paradoxical-kosovo-special-court-was-a-guarantee-of-political-stability-that-is-why-the-ruling-class-wanted-it/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

Capussela, Andrea Loreanzo, “The EU in Kosovo: Crime and Punishment”, <http://www.politico.eu/article/the-eu-in-kosovo-crime-and-punishment/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

Costi, Alberto, “Hybrid Tribunals as a Viable Transitional Justice Mechanism to Combat Impunity in Post-Conflict Situations”, *New Zealand Universities Law Reviews*, Vol. 22, No. 2, 2006

Çağırın, Mehmet Emin, “Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 25, Ocak 2011

Dalar, Mehmet, “Siyaset ve Hukuk İkilemi Karşısında Lübnan Özel Mahkemesi”, Tayyar Arı ve Barış Özdal (ed.), VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı-Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları-(21-22 Ekim 2015 Bursal Türkiye), Dora Yayınları, Bursa, 2016

Dalar, Müge, “Sierra Leone’de İç Savaş ve Uluslararası Adalet Anlayışı”, Cenap Çakmak at.al. (der.), 20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

Dame, Frank, “The Effect of International Criminal Tribunals on Local Judicial Culture: The Superiority of the Hybrid Tribunal”, *Michigan State International Law Review*, Vol. 24, Iss. 1, 2015

Dickinson, Laura A., “The Relationship Between Hybrid Courts and International Courts: The Case of Kosovo”, *New England Law Review*, Vol. 37, No. 4, 2003

Dickinson, Laura A., “The Promise of Hybrid Courts”, *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 2, 2003

Doli, Dren at.al., *Promising Early Years: The Transformative Role of the Constitutional Court of Kosovo*, Analitika-Center for Social Research, Sarajevo, 2016

Emin, Nedim, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, İstanbul, 2014

Ezık, Tolga, “Kosova Meclisi, Batı Baskısı Altında Özel Savaş Suçları Mahkemesi Kurulması Kararını Onayladı”, <http://avim.org.tr/tr/Yorum/KOSOVA-MECLISI-BATI-BASKISI-ALTINDA-OZEL-SAVAS-SUCLARI-MAHKEMESI-KURULMASI-KARARINI-ONAYLADI> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

Gülener, Serdar, “Çatışmacı Bir Geçmişten Uzlaşmacı Bir Geleceğe Geçişte Adalet Arayışı: Geçiş Dönemi Adaleti ve Mekanizmalarına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 32

Hajdari, Azem, “Several Characteristics of the Special International Court for Kosovo”, *European Scientific Journal*, Vol. 12, No. 19, July 2016

Hajdari, Azem, “Several Features the Special Court for Kosovo and Challenges that May Face during the Proving the Process of Concrete Criminal Cases”, *Journal of Studies in Social Sciences*, Vol. 16, No. 1, 2017

Hartmann, Michael E., *International Judges and Prosecutors in Kosovo: A New Model for Post-Conflict Peacekeeping*, 2003, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr112.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2017)

Hasani, Enver, “Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: Sorunlar ve Uygulamalar”, *Anayasa Yargısı*, Cilt 27, 2010

Higonnet, Etelle R., “Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform”, *Arizona Journal of International & Comparative Law*, Vol. 23, No. 2, 2006

Hobbs, Harry, “Hybrid Tribunals and the Composition of the Court: In Search of Sociological Legitimacy”, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 16, No. 2

Horsington, Helen; “The Cambodian Khmer Rouge Tribunal: The Promise of a Hybrid Tribunal”, *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 5, Iss. 2, 2004

Linton, Suzannah, “Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice”, *Criminal Law Forum*, Vol. 12, Iss. 2, 2001

Linton, Suzannah, “Prosecuting Atrocities at the District Court of Dili”, *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 2, No. 2, 2001

McAuliffe, Padraig, “Hybrid Tribunals at Ten: How International Criminal Justice’s Golden Child Became an Orphan”, *Journal of International Law and International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2011

McDonald, Avril, “Sierra Leone’s Shoestring Special Court”, *International Review of the Red Cross*, Vol. 84, No. 845, 2002

Muhamad, Imaddin, “The Co-operation of Third States with the International Tribunals”, *Damascus University Journal*, Vol. 31, No. 1, 2015

Muharremi, Robert, “The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX) from the Perspective of Kosovo Constitutional Law”, *ZaöRV*, Vol. 70, 2010

Muharremi, Robert, “The Kosovo Specialist Chambers and Specialist Prosecutor’s Office”, *American Society of International Law*, Vol. 20, Iss. 11, 2016, <https://www.asil.org/insights/volume/20/issue/11/kosovo-specialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office> (Erişim Tarihi: 19.09.2017)

Nouwen, Sarah M. H., “Hybrid Courts The Hybrid Category of a New Type of International Crimes Courts”, *Utrecht Law Review*, Vol. 2, Iss. 2, 2006

Novak, Andrew, *The International Criminal Court: An Introduction*, Springer, Cham, 2015

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Rule of the Law Tools for Post-Conflict States: Maximizing the Legacy of Hybrid Courts*, UN Publications, New York-Geneva, 2008

O'Neill Lily, ve Sluiter, Göran, "The Right to Appeal a Judgment of the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 10, No. 2, 2009

Oral, Elif, "Lübnan Özel Mahkemesi", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008/2

Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kosovo's War Crimes Trials: An Assessment Ten Years On (1999-2009)*, Pristina, 2010, <http://www.osce.org/kosovo/68569?download=true> (Erişim Tarihi: 17.09.2017)

Raub, Lindsey, "Positioning Hybrid Tribunals in International Criminal Justice", *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 41, No. 4, 2009

Rapp, Stephen J., "The Compact Model in International Criminal Justice: The Special Court for Sierra Leone", *Drake Law Review*, Vol. 57, No.1, 2008

Reiger Caitlin, ve Wierda, Marieke, *The Serious Crimes Process in Timor-Leste: In Retrospect*, International Center for Transitional Justice, 2006, <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-TimorLeste-Criminal-Process-2006-English.pdf> (Erişim Tarihi: 31.08.2017)

Rexhepi, Enis H., "Kosovos State-building: Exceptional Case in International Political Practices", *Journal of European Social Research*, Vol. 1, No. 2, 2016

Ristic, Marija, "Kosovo's New War Court: How Will it Work?", *Balkan Transitional Justice*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/how-will-special-kosovo-court-work—08-05-2015> (Erişim Tarihi: 14.08.2017)

Samancı, Uğur, "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2011

Schocken, Celina, "The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations", *Berkeley Journal of International Law*, Vol. 20, Iss. 2, 2002

Selimi, Shkëlzen, "The Specialist Court for Kosovo: Continuity or Departure from the Hybrid Courts Model?", *Academicus-International Scientific Journal*, Nr. 13, 2016

Serra, Gianluca, "Special Tribunal for Lebanon A Commentary on its Major Legal Aspects", *International Criminal Justice Review*, Vol. 18, No. 3, 2008

STL Casebook 2012, Major rulings issued by the Special Tribunal for Lebanon, Leidschendam, Netherlands, 2014

Tejan-Cole, Abdul; “The Complementary and Conflicting Relationship between the Special Court for Sierra Leone and the Truth and Reconciliation Commission”, *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 6, Iss. 1, 2003

Tezcan, Durmuş at.al., *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009

Tortora, Giorgia, “The Financing of the Special Tribunals for Sierra Leone, Cambodia, and Lebanon”, Dawn Rothe at.al. (ed.), *The Realities of International Criminal Justice*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2013

Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2006

Ünsal, Levent, “Örgütlü Suçlulukta İhtisas Mahkemeleri”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt 4, Sayı 32, 2012

Weder, Bodo, “Progress Undone? Trading Democracy for Solving the Status Dispute in Kosovo”, *Democratization Policy Council Policy Paper*, Berlin, 2015, <http://www.helsinki.org.rs/doc/DPC%20Policy%20Paper%20Trading%20Democracy%20in%20Kosovo.pdf> (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

